



TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO
Teollisuustalouden laitos
Turvallisuuden johtaminen ja suunnittelu



Työsuojelurahasto
Arbetskyddsfonden
The Finnish Work Environment Fund

TEOLLISUUSYRITYSTEN TURVALLISUUDEN KEHITTÄMINEN VAPAA-AJAN TURVALLISUUTTA EDISTÄMÄLLÄ

Loppuraportti
TSR-hankenumero 110117

ISBN 978-952-15-2649-7

2011

Sanna Anttila
Toni Hyytinen
Jouni Kivistö-Rahnasto

TIIVISTELMÄ

Suomessa sattuu vuosittain lähes miljoona fyysisen vamman aiheuttanutta tapaturmaa. Näistä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien osuus on jopa yli 80 %. Viimeisen 20 vuoden aikana koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrä on kaksinkertaistunut. Työ- ja liikennetapaturmien määrä on puolestaan samalla aikavälillä vähentynyt. Useissa teollisuusyrityksissä työturvallisuutta on saatu parannettua ja työtapaturmien määrää vähennettyä. Uudeksi haasteeksi yhteiskunnalle sekä työnantajille onkin noussut työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden edistäminen. Tutkimusten mukaan työpaikalla tehtävällä turvallisuustoiminnalla on mahdollista vaikuttaa myös työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuteen.

Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli tunnistaa ja kehittää keinoja teollisuuden kokonaisturvallisuuden parantamiseksi ja sairauspoissaolojen vähentämiseksi vapaa-ajan turvallisuuteen vaikuttamalla. Hankkeen aikana selvitettiin, millaisia käytäntöjä teollisuusyritykset ovat toteuttaneet tai suunnitelleet sairauspoissaolojen vähentämiseksi työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä ja millaisena yritykset ja niiden työntekijät kokevat eri käytännöt osana yrityksessä toteutettavaa turvallisuustyötä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli kehittää uusia teollisuusyritysten käyttöön soveltuvia toimintatapoja poissaolojen vähentämiseksi työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä.

Tutkimuksen alussa kartoitettiin tietoja työnantajan käyttöön soveltuvista vapaa-ajan turvallisuuden edistämiskeinoista sekä tyypillisistä koti- ja vapaa-ajan tapaturmista. Tämän jälkeen selvitettiin yhteistyöorganisaatioissa toteutettuja tai suunniteltuja keinoja työntekijöiden vapaa-ajanturvallisuuden edistämiseksi. Selvitys toteutettiin haastattelemalla 12 teollisuusyrityksen työnantajan ja työntekijöiden edustajia, vakuutusyhtiön asiantuntijoita sekä toteuttamalla yhteistyöyritysten henkilöstölle kysely. Lisäksi tutkimuksessa ideoitiin yhdessä yritysten edustajien kanssa uusia keinoja työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Lopuksi hankkeen tuloksista laadittiin tietopaketti yritysten käyttöön. Tietopaketin tarkoituksena on tiedottaa teollisuusyrityksille hyödyllisistä vapaa-ajan turvallisuutta parantavista käytännöistä, kannustaa työnantajia tarjoamaan työntekijöilleen keinoja turvallisuuden varmistamiseksi myös vapaa-ajalla sekä opastaa yrityksiä sopivien käytäntöjen valitsemisessa.

Tutkimus osoitti, että yritykset ovat kiinnostuneet henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden parantamisesta. Joitakin toimenpiteitä vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi yrityksissä on jo tehty, mutta sen sijaan järjestelmällistä henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämistä ei ole yrityksissä vielä juurikaan toteutettu. Yleisimpinä vapaa-ajan turvallisuutta edistävinä käytänteitä oli tarjottu ilmaista tai edullista liikuntamahdollisuutta vapaa-ajalla, mahdollisuutta ensiapukurssiin sekä työturvallisuuskoulutusta. Tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksia henkilöstön turvallisuuteen tai tapaturmien määriin oli yrityksissä selvitetty hyvin vähän. Yrityksissä kuitenkin nähtiin, että vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöllä on vaikutusta henkilöstön asenteisiin ja siihen, että henkilöstö tiedostaa vaaroja paremmin työssä ja vapaa-ajalla. Sitä kautta vapaa-ajan turvallisuutta edistävän toiminnan nähtiin parantavan henkilöstön kokonaisturvallisuutta ja vähentävän työ- ja vapaa-ajan tapaturmia. Suurin osa kyselyyn vastanneesta henkilöstöstä (74 %) suhtautui myönteisesti työnantajan mahdolliseen halukkuuteen parantaa henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta. Työntekijät olisivat myös valmiita kertomaan vapaa-ajalla sattuvista tapaturmista, jos työnantaja haluisi tiedon avulla parantaa henkilöstön turvallisuutta.

Monessa yrityksissä oltiin sitä mieltä, että seuraava askel henkilöstön kokonaisturvallisuuden kehittämisessä olisi järjestelmällinen poissaolojen syiden seuraaminen. Poissaolojen syyt olisi saatava ensin selville, jotta turvallisuuden edistämistoimenpiteitä osattaisiin kohdistaa oikein. Yrityksissä tuntui olevan halua tähän, mutta keinot ja taidot poissaolotietojen keräämiseen arvioitiin yrityksissä puutteellisiksi.

SISÄLLYS

| | |
|---|----|
| Tiivistelmä | 2 |
| Sisällys | 3 |
| 1. Johdanto | 4 |
| 1.1. Tutkimuksen tausta | 4 |
| 1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset | 5 |
| 1.3. Tutkimuksen toteutus | 5 |
| 2. Teoria | 8 |
| 2.1. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat ja niistä aiheutuvat poissaolot | 8 |
| 2.2. Poissaolojen aiheuttamat kustannukset teollisuudessa | 9 |
| 2.3. Aiemmin tehdyt tutkimukset | 9 |
| 2.4. Tutkimuksen merkitys aiempien tutkimusten valossa | 10 |
| 3. Aineisto ja menetelmät | 12 |
| 3.1. Selvitys käytännön toimintatavoista | 12 |
| 3.2. Yrityshaastattelut | 12 |
| 3.3. Kysely | 13 |
| 4. Tulokset | 14 |
| 4.1. Alkuseelvityksen tulokset | 14 |
| 4.2. Haastatteluiden tulokset | 15 |
| 4.3. Kyselyn tulokset | 16 |
| 4.4. Tietopaketti | 19 |
| 5. Pohdinta ja johtopäätökset | 21 |
| 6. Lähteet | 23 |
| Liitteet | |
| Liite 1: Kysely | |
| Liite 2: Tietopaketti | |

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Suomessa tapahtuu vuosittain lähes miljoona fyysisen vamman aiheuttanutta tapaturmaa (Tiirikainen & Lounamaa 2007; Yrjämä & Ollanketo 2007). Näistä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien osuus on jopa yli 80 % (Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat 2007; Yrjämä & Ollanketo 2007). Viimeisen 20 vuoden aikana koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrä on kaksinkertaistunut (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006). Kehitys on ollut vastaava myös kuolemaan johtaneiden vapaa-ajan tapaturmien kohdalla (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2009). Työ- ja liikennetapaturmien määrä on puolestaan samalla aikavälillä vähentynyt (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006).

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrän kasvaminen on merkittävä haaste elinkeinoelämälle sekä koko yhteiskunnalle ja niiden vähentäminen on tärkeä kansallinen tavoite. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat ovat maallemme keskeinen kansanterveysongelma. Suomessa koti- ja vapaa-ajan tapaturmia tapahtuu enemmän kuin muualla EU15-alueella. Lisäksi Suomessa tapaturmaisesti kotona ja vapaa-ajalla kuolleiden määrä on suurempi kuin useimmissa muissa teollistuneissa maissa. (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006)

Sosiaali- ja terveysministeriön koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön neuvottelukunta esittää työikäisten tapaturmien ehkäisyyn muun muassa kokonaisturvallista tapaturmien ehkäisyä työpaikoilla, laaja-alaisen tapaturmien ehkäisyyn vakiinnuttamista osaksi työterveyshuollon toimintaa sekä työpaikkaliikunnan turvallisuuden parantamista osana liikuntatapaturmien ehkäisyohjelmaa. Hyvinvoivana ja työkykyisenä työntekijä jaksaa pidempään työelämässä. (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006)

Useissa teollisuusyrityksissä työturvallisuutta on saatu parannettua ja työtapaturmien määrää ja taajuutta vähennettyä (Virta et al. 2009). Uudeksi haasteeksi on noussut työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden edistäminen. Työpaikalla tehtävällä turvallisuustoiminnalla on mahdollista vaikuttaa myös työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuteen (Lund & Hovden 2003). Työnantajien näkökulmasta vapaa-ajan turvallisuuden edistämällä osana työturvallisuutta voitaisiin vähentää työntekijöiden sairauspoissaoloja ja edistää työntekijöiden työhyvinvointia ja työkykyä. Tämä puolestaan lisää työn tuottavuutta. Työntekijöiden työhyvinvointi muodostuu työn ja vapaa-ajan tasapainosta (Pöllänen 2007).

Huomioimalla ja korostamalla vapaa-ajan turvallisuutta osana yrityksen turvallisuusperiaatteita sekä osana erilaisia turvallisuuskampanjoita voidaan yrityksen turvallisuuskulttuuria kehittää myönteisemmäksi (Sairaus- ja tapaturmapoissaolot te-

ollisuudessa 2003). Turvallisuuskulttuuri puolestaan vaikuttaa organisaation turvallisuustasoon ja on merkittävä tekijä turvallisuustason parantamisessa (Choudhry et al. 2006; Hopkins 2006).

1.2. Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Tutkimushankkeen tavoitteena oli edistää työntekijöiden kokonaisturvallisuutta ja vähentää sairauspoissaoloja vaikuttamalla työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuteen teollisuusyrityksissä. Tutkimushankkeen tavoitteena oli myös tarjota yrityksille tietoa keinoista, joiden avulla voitaisiin parantaa työntekijöiden kokonaisturvallisuutta vapaa-ajan turvallisuuteen vaikuttamalla ja sitä kautta vähentää sairauspoissaoloja ja niistä aiheutuvia kustannuksia.

Hankkeen päätavoitteena oli:

- tunnistaa ja kehittää keinoja teollisuuden kokonaisturvallisuuden parantamiseksi ja sairauspoissaolojen vähentämiseksi työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuteen vaikuttamalla.

Hankkeen osatavoitteina oli selvittää:

- millaisia käytäntöjä teollisuusyritykset ovat toteuttaneet tai suunnitelleet sairauspoissaolojen vähentämiseksi työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä
- miten hyödyllisinä yritykset kokevat eri käytännöt osana yrityksessä toteutettavaa turvallisuustyötä
- miten työntekijät kokevat työnantajan käyttämät vapaa-ajan turvallisuuteen vaikuttavat käytännöt sekä lisäksi
- kehittää uusia teollisuusyritysten käyttöön soveltuvia toimintatapoja poissaolojen vähentämiseksi työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä.

1.3. Tutkimuksen toteutus

Tutkimus toteutettiin kesäkuussa 2010 - elokuussa 2011. Työn rahoittivat Työsuojelurahasto (TSR) sekä Tampereen teknillinen yliopisto. Hankkeen toteutti Tampereen teknillisen yliopiston teollisuustalouden laitoksen turvallisuuden johtamisen ja suunnittelun yksikön tutkijat Toni Hyytinen ja Sanna Anttila. Hankkeen vastuullisena johtajana toimi professori Jouni Kivistö-Rahnasto. Hankkeen toteutukseen osallistuivat myös tutkimuksen yhteistyöorganisaatiot, joista muodostui myös hankkeen ohjausryhmä:

- ABB Oy Service Harjavalta (Teijo Hanhilampi)
- Boliden Harjavalta Oy (Matti Ylander)
- Borealis Polymers Oy (Tarja Olander, Pasi Mäntysaari)
- Georgia-Pacific Nordic Oy (Pekka Ala-Kokko)
- If Vahinkovakuutusyhtiö Oy (Vesa Lieho)
- Neste Oil Oyj (Timo Karttunen)
- Oras Oy (Katja Äärilä, Piia Gustafsson)
- Outokumpu Oyj (Ari-Pekka Taipale)
- Rautaruukki Oyj, Raahen tehdas (Pekka Inkala)
- Sandvik Mining and Construction Oy (Leena Hälinen, Timo Lager)
- UPM-Kymmene Oyj, Seikun saha (Antti Finska)
- Valio Oy (Seppo Morander)
- Wärtsilä Finland Oy Delivery Centre Vaasa (Esko Tirkkonen)
- Sosiaali- ja terveysministeriö, työsuojeluosasto (Hannu Tapola)

Tutkimuksen toteutus koostui kuudesta osavaiheesta. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa (6/2010–8/2010) täydennettiin suunnitelmavaiheessa tehtyä selvitystä yritysten käyttöön soveltuvista vapaa-ajan turvallisuuden edistämiskeinoista. Tietoa etsittiin yritysten internet-sivuilta, ammattilehdistä sekä vuosikertomuksista.

Toisessa vaiheessa (9/2010-10/2010) toteutettiin haastattelut 12 teollisuusyritykseen sekä yhteen vakuutusyhtiöön. Haastatteluilla kartoitettiin tutkimuksen yhteistyöorganisaatioissa toteutettuja tai suunniteltuja toimintatapoja työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi sekä suhtautumista henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Kartoitus tehtiin haastatteleamalla työnantajan ja työntekijöiden edustajia. Haastattelukysymysten laadinnassa hyödynnettiin ensimmäisessä osatehtävässä kerättyjä tietoja, sekä koottiin ideoita jatkossa toteutettavista turvallisuuden edistämiskeinoista. Haastattelujen jälkeen kerätty aineisto analysoitiin ja tuloksia esiteltiin ohjausryhmälle marraskuussa 2010 pidetyssä ohjausryhmän kokouksessa.

Kolmannessa vaiheessa (11/2010–01/2011) yhteistyöyritysten henkilöstölle teetettiin kysely. Kyselyn kysymykset esiteltiin ohjausryhmän toiveesta marraskuun ohjausryhmän kokouksessa ennen kyselyn lähettämistä ja ohjausryhmä sai mahdollisuuden kommentoida kyselyä. Kysely lähetettiin vastaajille joulukuun alussa Webropol-kyselynä yritysten yhteyshenkilöiden kautta. Vastausaikaa oli vajaa neljä viikkoa. Kyselystä muistutettiin vastaajia vastausajan puolivälissä. Yhteensä vastauksia saatiin 512.

Tammikuussa 2011 pidettiin yhteistyöyritysten edustajille yhteinen työpaja, jossa ideoitiin yritysten käyttöön mahdollisia uusia keinoja vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Kyselyn tulokset esiteltiin työpajan alustuksessa. Työpajassa pohdittiin pienryhmissä muun muassa, millaisia keinoja yritys voisi käyttää henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen, millaisia haasteita siihen liittyy, miten poissaolotietoja voitaisiin kerätä työntekijöiltä sekä miten työnantaja voisi parantaa henkilöstön turvallisuustietämystä, -osaamista ja -asenteita. Työpajojen tulokset esiteltiin lopuksi

kaikille osallistujille ja niistä keskusteltiin yhdessä. Työpajan jälkeen sen tuloksista koostettiin muistiot, joita hyödynnettiin hankkeen lopuksi tehdyssä tietopaketissa.

Neljännessä vaiheessa (02/2011-04/2011) laadittiin tietopaketti teollisuusyritysten keinoista vähentää sairauspoissaoloja työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä. Tietopaketin laadinnassa hyödynnettiin kaikkien edellisten osavaiheiden perusteella saatuja tietoja ja tuloksia.

Viidennessä vaiheessa (05/2011-08/2011) tietopakettia kehiteltiin ja laadittiin viimeistelty versio. Toukokuun 2011 alussa pidettiin viimeinen ohjausryhmän kokous, jossa ohjausryhmäläiset antoivat kommenttinsa tietopaketin sisällöstä. Tietopakettia kehitettiin kommenttien perusteella ja se lähetettiin vielä kertaalleen ohjausryhmäläisten luettavaksi ennen kuin se oli lopullisesti valmis.

Kuudennessa osavaiheessa (2/2009–4/2009) tietopaketti julkaistiin kaikille nähtäväksi sekä laadittiin koko hanketta koskeva loppuraportti. Tietopaketista tiedotettiin ja hankkeen tuloksia esiteltiin Tapaturmapäivän 13.5.2011 seminaarissa Tampereella.

2. TEORIA

2.1. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat ja niistä aiheutuvat poissaolot

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat voidaan jaotella kolmeen ryhmään: kotitapaturmat, liikuntatapaturmat ja muut vapaa-ajan tapaturmat. Kotitapaturma on tapaturma, joka tapahtuu omassa tai muussa asunnossa, asunnon pihapiirissä tai kesämökillä. Liikuntatapaturma tapahtuu harrastettaessa ohjattua tai vapaamuotoista liikuntaa, urheilua tai pelejä. Jäljelle jäävät tapaturmat määritellään muiksi vapaa-ajan tapaturmiksi. (Tiirikainen & Lounamaa 2007)

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat jakautuivat vuonna 2006 seuraavasti: liikuntatapaturmat 278 000 (44 %), kotitapaturmia 261 000 (42 %) ja muita vapaa-ajan tapaturmia 86 000 (14 %) (Tiirikainen & Lounamaa 2007; Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat 2007). Eniten tapaturmia tapahtuu liikunnan parissa, mutta liikuntatapaturmista aiheutuvat vammat ovat yleensä lieviä. Suhteellisesti eniten ovat lisääntyneet kotona ja kodin ympäristössä sattuneet tapaturmat. (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006)

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa kuolee noin 2200 ihmistä Suomessa vuosittain (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006). Määrä on noin 80 % kaikista maassamme vuosittain tapaturmaisesti kuolleista (Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön vahvistaminen 2003). Koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa kuolleiden määrä on viimeisten vuosikymmenten aikana huomattavasti lisääntynyt tapaturmien lisääntymisen myötä (Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat 2007; Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006).

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat vakavuudeltaan huomattavia vammoja ja toiminnanvajauksia (Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat 2007). Vuonna 2006 koti- ja vapaa-ajan tapaturmista noin 28 % aiheutti sairauslomapäiviä ja 64 % haittapäiviä (päiviä, joiden aikana tavanomaisten päivittäisten tehtävien ja toimien hoitaminen oli vaikeaa tai mahdotonta). Sairaalavuorokausia aiheutti noin 4 % tapauksista. (Tiirikainen & Lounamaa 2007)

Sairauspoissaoloprosentti oli vuonna 2010 6,2 prosenttia teoreettisesta säännöllisestä työajasta. Vaikka suurin osa poissaoloista aiheutuu varsinaisesta sairaudesta, merkittävä osa johtuu työ-, työmatka- ja vapaa-ajan tapaturmista. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmista aiheutuukin työpaikoille enemmän sairauspoissaoloja kuin työtapaturmista. (Sairauspoissaolot lisääntyvät taas 2011; Työaikakatsaus 2011; Yrjämä & Ollanketo 2007; Sairaus- ja tapaturmapoissaolot teollisuudessa 2003)

2.2. Poissaolojen aiheuttamat kustannukset teollisuudessa

Työntekijöiden sairaus- ja tapaturmapoissaolot vähentävät käytettävissä olevaa työ-aikaa ja siten heikentävät henkilöstövoimavarojen käyttöä ja työaikajärjestelyjen soveltamista. Jos poissaoloja saadaan vähennettyä ja niiden syitä selvitettyä, tuotanto-kustannukset alenevat, työajan ja henkilöstöressurssien hyödyntäminen tehostuu ja kannattavuus paranee. (Sairaus- ja tapaturmapoissaolot teollisuudessa 2003)

Poissaolojen konkreettisin kustannus on tekemättömästä työstä maksettava sairausajan palkka. Kustannuksia aiheuttaa myös sijaisen hankkiminen sekä sairaus- ja tapaturmavakuutuksen rahoittaminen. Poissaolot aiheuttavat ylimääräisiä kustannuksia, joihin yritys toimenpiteillään pystyy vaikuttamaan. Vuonna 2002 teollisuus-yritykset maksoivat sairausajan palkkoina 220 miljoonaa euroa ja tapaturmavakuutusmaksuina 170 miljoonaa euroa. Nettokustannukset poissaoloista olivat 450 miljoonaa euroa, joka oli 3,3 % palkkasummasta. Poissaolevan työntekijän palkkameroon verrattuna poissaolon aiheuttamat kustannukset ovat noin kolminkertaiset. (Sairaus- ja tapaturmapoissaolot teollisuudessa 2003) Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien on arvioitu aiheuttavan vuodessa kustannuksia lähes 4 miljardia euroa (Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana 2006). Huomattavaa on myös, että koti-, liikunta- ja muiden vapaa-ajan tapaturmien aiheuttamat haitat ja kustannukset ovat voimakkaasti nousseet (Sairaus- ja tapaturmapoissaolot teollisuudessa 2003).

2.3. Aiemmin tehdyt tutkimukset

Salminen (2005) on tutkinut työtapaturmien sekä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien välistä yhteyttä. Tutkimuksen mukaan kyseiset tapaturmalajit eivät suurimmaksi osaksi ole riippuvaisia suoraan toisistaan, eikä koti- ja vapaa-ajan tapaturmia kyetä suoraan ennaltaehkäisemään samoilla keinoilla kuin työtapaturmia. Salmisen mukaan työtapaturman sattumisella saattaa kuitenkin olla koti- ja vapaa-ajan tapaturman riskiä kasvattava vaikutus. (Salminen 2005) Salminen & Heiskanen (1997) ovat tutkineet liikenne-, työ-, koti-, urheilu- ja vapaa-ajan tapaturmien välistä korrelaatiota. Merkittävimmät tapaturmalajien väliset yhteydet olivat liikenne-, työ- ja urheilutapaturmilla. (Salminen & Heiskanen 1997) Tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitelty työnantajan toteuttamien käytäntöjen vaikutusta vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen.

Lund & Hovden (2003) tutkivat työpaikalla tapahtuvan turvallisuuskäyttäytymisen ja asenteiden siirtymistä työpaikan ulkopuoliseen ympäristöön. Turvallisuuskäyttäytymisen ei havaittu siirtyvän työpaikoilta kotiin ja vapaa-ajalle, mutta sen sijaan hätätilannevalmius siirtyi. Tutkimuksen perusteella koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden kohdistetulla ohjelmalla voi olla vaikutusta koti- ja vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Tutkimuksen mukaan turvallisuuskoulutus ja ohjaus kannattaisi suunnit-

tella määrättyjä tilanteita varten. Siirtymismekanismeista tarvitaan lisää tutkimusta syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi. (Lund & Hovden 2003)

Qvist et al. (2004) ovat tutkineet erään terästehtaan työtaturmien sekä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien tunnuslukuja. Selvästi suurin tapaturmasuhde (tapaturmien lukumäärä tuhatta työntekijää kohti) oli työntekijöiden koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa, joissa suhde oli 120. Työssäoloaikaperusteinen poissaolopäivä- ja tapaturmataajuus oli myös suurin henkilöstön koti- ja vapaa-ajan tapaturmissa. Viimeisten vuosikymmenten aikana koti- ja vapaa-ajan tapaturmia ei ole pystytty ennaltaehkäisemään yhtä tehokkaasti kuin työtaturmia. (Qvist et al. 2004)

Verrierin & Chevalierin (2007) tutkimuksen tavoitteena oli luonnehtia koti- ja vapaa-ajan tapaturmia ja niiden välittömiä seurauksia sekä etsiä yhteneväisyyksiä tapaturmaolosuhteista torjuntaohjelmien perustamisen tueksi. Tutkimuksen tulosten perusteella ehdotettiin riskikäyttäytymistä muuttavia tapaturmien torjuntaohjelmia liittyen tee-se-itse -töihin, portaisiin ja puutarhanhoitoon, sillä lähes 75 % tapaturmista sattui näissä olosuhteissa.

Oulun yliopiston KOTVA-hankkeessa (Yrjämä & Ollanketo 2007) selvitettiin teollisuuden ja kuntasektorin työntekijöiden koti- ja vapaa-ajan tapaturmia ja niiden syitä sekä etsittiin keinoja tapaturmien vähentämiseksi. Tulosten mukaan suurin osa koti- ja vapaa-ajan tapaturmista sattui liikuntaharrastuksissa ja kotona. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien määrä oli kaksinkertainen verrattuna työ- ja työmatkatapaturmiin. Oma asenne koettiin merkittäväksi tekijäksi tapaturmiin joutumiselle tai niihin altistumiselle. Tutkimuksen mukaan koti- ja vapaa-ajan tapaturmien vähentämiseksi tarvittaisiin huolellisuutta ja suunnitelmallisuutta. Asennekasvatusta ja tietoisuuksia pidettiin hyvinä keinoina tapaturmien vähentämisessä. Muina keinoina mainittiin työnantajan neuvottelemat sopimukset, joilla työntekijät saisivat ostaa turvavarusteita edulliseen hintaan paikallisista liikkeistä sekä työntekijöiden mahdollisuus lainata työnantajalta turvavälineitä vapaa-ajan töihin.

2.4. Tutkimuksen merkitys aiempien tutkimusten valossa

Aiempien tutkimusten perusteella koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäiseminen vaatii työturvallisuuteen suunnattujen käytäntöjen lisäksi vapaa-ajan turvallisuutta edistäviä käytäntöjä. Työturvallisuuskäytännöillä voidaan vaikuttaa myönteisesti vapaa-ajan turvallisuuteen, mutta parhaiten koti- ja vapaa-ajan tapaturmien aiheuttamia kustannuksia ja sairauspoissaoloja saadaan vähennettyä kohdistamalla keinoja erityisesti kotona ja vapaa-ajalla sattuvien tapaturmien ehkäisemiseen. Vapaa-ajan turvallisuutta edistävillä keinoilla pystytään puolestaan parantamaan työturvallisuutta parantuneen turvallisuuskulttuurin, turvallisuuskäyttäytymisen ja työhyvinvoinnin kautta.

Edellä esitellyissä työntekijöiden vapaa-aikaan liittyvissä tutkimuksissa on käsitelty pääasiassa työtaturmien sekä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien välistä yhteyttä sekä selvitetty syitä koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin. Tämän lisäksi on vertailtu työtaturmien sekä koti- ja vapaa-ajan tapaturmien tunnuslukujen välisiä eroja. Käytän-

nön toimenpiteitä vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi on tutkittu vasta hyvin yleisellä tasolla ja tehokkaimmat konkreettiset käytännön toimenpiteet ovat vielä selvittämättä. Yrityksillä on monenlaisia konkreettisia keinoja, joilla ne pyrkivät vaikuttamaan työntekijöidensä vapaa-ajan turvallisuuteen. Yritysten käyttämät keinot ovat usein yritysten omaa tietoa, minkä vuoksi ne eivät ole muiden yritysten tiedossa ja siten hyödynnettävissä. Jotta yritykset saisivat tietoa keinoista, joilla työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta voidaan edistää, pitää käytössä olevat keinot kartoittaa ja julkaista niistä materiaalia, joka on kaikkien yritysten hyödynnettävissä.

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1. Selvitys käytännön toimintatavoista

Tutkimuksen alussa selvitettiin, millaisia käytännön keinoja yritykset ovat erilaisissa lähteissä ilmoittaneet hyödyntävänsä vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Osana alkuselvitystä toteutettiin kandidaatintutkinnon opinnäytetyö. Keinoja kartoitettiin etsimällä tietoa yritysten internet-sivustoilta, vuosikertomuksista sekä ammattilehdistä. Tietoa etsittiin Tampereen teknillisen yliopiston kirjaston (TTY) e-kirjaston tarjoamista tieteellisistä tietokannoista sekä Aalto-yliopiston YritysPalvelin-sivustolta (<http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/>), jolle on kerätty suomalaisten yritysten vuosikertomuksia ja WWW-linkkejä. Tietoa etsittiin myös hakukone Googlen avulla aiheeseen liittyvien hakusanojen (kuten esimerkiksi henkilöstöedut, koti- ja vapaa-ajan tapaturmat, vuosikertomus ja vapaa-ajan tapaturmien torjunta) avulla.

Aiheesta lähetettiin myös vakuutusyhtiöihin sähköpostikysely, jossa selvitettiin, millaisia toimenpide-ideoita vakuutusyhtiöillä on teollisuusyritysten työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi, millaisia keinoja teollisuusyritykset ovat käyttäneet vapaa-ajan edistämiseen, millaisia vakuutuksia teollisuusyritykset ovat ottaneet kattamaan työntekijöiden vapaa-ajan turvaa sekä kerääkö vakuutusyhtiön vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvää tilastotietoa (esim. kertykö tilastotietoa vapaa-ajan vakuutusten kautta). Kyselyyn vastasi neljä vakuutusyhtiötä. Selvitys pohjusti hankkeessa tehtyjä yrityshaastatteluja ja -kyselyä sekä hankkeen lopputuloksena tuotettua tietopakettia laadintaa.

3.2. Yrityshaastattelut

Tutkimuksessa toteutettiin syys-lokakuun 2010 aikana haastattelut yhteistyöyrityksiin (12 teollisuusyritystä ja yksi vakuutusyhtiö). Haastattelu toteutettiin teollisuusyrityksissä työsuojelu-/turvallisuuspäälliköille ja työsuojeluvaltuutetuille. Haastattelut tehtiin yrityksissä paikan päällä yhtä poikkeusta lukuunottamatta. Yhden yrityksen haastattelut tehtiin puhelimitse. Lisäksi haastateltiin vakuutusyhtiön edustajia yhdessä vakuutusyhtiössä. Haastattelukysymysten laadinnassa hyödynnettiin ensimmäisessä osatehtävässä kerättyjä tietoja. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina. Haastatteluiden pohjana olleet haastattelurungot valmisteltiin etukäteen ja kysymykset laadittiin erikseen henkilöstön ja työnantajan edustajille. Haastattelun toteutti useimmiten yksi tutkija. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin myöhemmin. Yksi haastattelu kesti 2-3 tuntia.

Työsuojelu-/turvallisuuspäälliköille tehdyillä haastatteluilla selvitettiin, millä tasolla työ- ja vapaa-ajan turvallisuuden huomiointi oli yrityksissä sekä millaisin keinoin yritykset olivat panostaneet henkilöstönsä työ- ja vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Haastatteluiden avulla saatiin myös koottua ideoita mahdollisesti jatkossa toteutettavista turvallisuuden edistämiskeinoista. Lisäksi selvitettiin, millaisissa tilanteissa vapaa-ajan tapaturmia yleensä sattuu ja millaisin seurauksin. Työntekijöiden edustajien (työsuojeluvaltuutetut) haastatteluilla selvitettiin työntekijöiden mielipiteitä käytettyjen toimintamallien mielekkyydestä ja toimivuudesta. Haastatteluilla kartoitettiin yleisesti yritysten työsuojeluhenkilöstön näkemyksiä ja kokemuksia vapaa-ajan turvallisuuden edistämisestä.

Vakuutusyhtiön edustajia haastateltiin asiakasyritysten henkilöstön vapaa-ajan vakuuttamisesta, työntekijöiden vapaa-ajan vakuuttamisen roolista vakuutusyhtiön toiminnassa sekä tapaturmien tilastoinnista.

3.3. Kysely

Tutkimuksen aikana (joulukuussa 2010) toteutettiin kysely (Liite 1) yhteistyöorganisaatioiden henkilöstölle. Kysely päätettiin toteuttaa, koska sen avulla oli tavoite saada haastatteluja laajempi käsitys henkilöstön näkemyksistä ja kokemuksista työ- ja vapaa-ajan turvallisuudesta. Kysely tuotti lisätietoa sekä osaltaan täydensi jo kerättyjä tietoja.

Kysely sisälsi kysymyksiä henkilöstön tiedoista, osaamisesta, asenteista ja yrityksen käytännöistä liittyen vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Lisäksi siinä selvitettiin henkilöstön suhtautumista työnantajan vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Teollisuusyritysten (12 kpl) koko henkilöstölle, sekä toimihenkilöille että työntekijöille, suunnattu kysely laadittiin Webropol-ohjelman avulla sähköisenä kyselyinä. Tutkimushankkeen ohjausryhmällä oli mahdollisuus antaa kommentteja ja esittää toiveita kyselyn sisältöön erikseen sitä varten järjestetyssä ohjausryhmän kokouksessa marraskuussa 2010. Kysymyksiä ja lomakepohjaa käytiin myös testaamassa yhdessä yhteistyöyrityksessä. Kysely välitettiin yritysten henkilöstölle yritysten yhteyshenkilöiden välityksellä.

Kysely rakentui sekä avoimista että monivalintakysymyksistä. Sähköinen kyselylinkki lähetettiin yritysten yhteyshenkilöille ja he välittivät organisaatiossa sitä eteenpäin. On mahdotonta sanoa, kuinka monelle henkilölle linkki yrityksissä yhteensä lähetettiin, mutta vastauksia kyselyyn saatiin 512. Vastaajien joukossa oli myös muutama tyhjä vastaus, joita ei huomioitu tuloksissa. Vastaajista 58 % oli työntekijöitä ja 42 % toimihenkilöitä. Vastaajista miehiä oli 73 % ja naisia 27 %.

4. TULOKSET

Tulokset on esitelty erikseen alkuselvityksen, haastatteluiden ja kyselyn osalta. Tutkimuksen tuloksena tuotettiin lisäksi tietopaketti teollisuuteen soveltuvista työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistävästä turvallisuuskäytännöistä (Liite 2). Tietopakettissa esitellään sekä yrityksissä käytössä olleita toimintamalleja että hankkeen aikana kehitettyjä uusia käytäntöjä. Tietopaketti sisältää lyhyesti myös kyselyn ja haastattelujen tuloksia.

4.1. Alkuselvityksen tulokset

Selvityksen tulosten perusteella yritykset tarjoavat vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi henkilöstölleen erilaisia liikuntamahdollisuuksia, liikuntaryhmiä sekä harrastuskerhoja. Yritykset tarjoavat tiloja vapaa-ajan toimintaa varten sekä tukevat rahallisesti liikuntamahdollisuuksia (muun muassa liikuntaseteleillä). Yrityksissä oli myös erillisiä työhyvinvointiohjelmia, joiden osana järjestettiin kampanjoita ja tapahtumia (kuntotestejä ja -ohjausta, hyvinvointivalmennusta, kuntoremonttikursseja) myös vapaa-ajan turvallisuuteen liittyen. Työhyvinvointiohjelmien tarkoituksena oli tukea henkilöstön hyvinvointia myös työajan ulkopuolella.

Yritykset ovat myös laajentaneet henkilöstön työterveyshuollon palveluita parantaakseen työntekijöiden turvallisuutta ja hyvinvointia. Joissakin yrityksissä kehitetään liikunta- ja hyvinvointipalveluita yhteistyössä työterveyshuollon kanssa. Henkilöstölle tarjottiin ohjeita ja kannustusta työterveyshuollon kautta tupakoinnin lopettamiseen, alkoholin käytön vähentämiseen sekä terveelliseen ravintoon ja painonhallintaan. Moni yritys käyttää työterveyshuoltoa hyväkseen mitatessaan henkilöstönsä hyvinvointia. Lisäksi työaikajousto mainittiin henkilöstön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäjänä, koska sen avulla arveltiin voitavan vähentää kiirettä ja stressiä.

Vakuutusyhtiöt ehdottivat henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämistoimenpiteiksi aiheeseen liittyvän tiedon jakamista, turvatuotteiden (nastarenkaat polkupyöriin, pyöräilykypärät, suojalasit jne.) jakamista henkilöstölle sekä kampanjoin-tia. Ideat olivat samoja kuin mitä vakuutusyhtiöt tiesivät yritysten olleen toteuttaneen henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Vakuutusyhtiöissä oli suunniteltu teollisuusyritysten kanssa kampanjoita työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi. Näillä kampanjoilla oli pyritty vaikuttamaan työntekijöiden asenteisiin turvallisuutta kohtaan, jotta erilaisia vaaratekijöitä osattaisiin paremmin huomioi-da vapaa-ajalla (kotitöissä, mökillä, remonteissa, matkustettaessa ja harrastuksissa). Vakuutusyhtiöissä oli myös keskustellut yritysten kanssa turvallisuuskoulutusten ja -tietoiskujen ajankohdan tärkeydestä: liukastumisriskistä kerrotaan loppusyksystä ja

vapaa-ajan matkustamisen turvallisuudesta ennen kesälomia. Vakuutusyhtiöiden mukaan asiakasyrityksissä ei useimmiten ole osattu varautua vapaa-ajan tapaturmiin.

Vakuutusyhtiöiden mukaan osa asiakasyrityksistä vakuuttaa työntekijöidensä vapaa-ajan turvallisuutta vapaa-ajan tapaturmavakuutuksella sekä mahdollisella urheilulisällä. Osa yrityksistä laajentaa tapaturmavakuutukset koskemaan myös työntekijöidensä vapaa-aikaa, jolloin tapaturman uhri pääsee nopeasti hyvään hoitoon ja tätä kautta nopeammin työkykyiseksi. Vakuutusyhtiöille saadaan tilastotietoa vapaa-ajan tapaturmista korvattujen vahinkojen kautta. Tilastotietoa kertyy myös vapaa-ajan tapaturmista, jos yritys on laajentanut lakisääteisen tapaturmavakuutuksen koskemaan myös työntekijöiden vapaa-aikaa.

4.2. Haastatteluiden tulokset

Haastateltavat kokivat vapaa-ajan tapaturmien ehkäisemisen tärkeäksi, mutta käytännössä niiden osuus osana turvallisuustyötä oli vähäinen. Suurimmassa osassa yrityksistä vapaa-ajan tapaturmia ja työtapaturmia ei eritellä erikseen poissaolojen kirjaamisessa eikä poissaolojen syitä selvitetä kovinkaan tarkasti. Haastateltavat arvioivat, että eniten tapaturmia tapahtuu (työntäjän järjestämissä) urheiluharrastuksissa. Vapaa-ajan tapaturmien kustannuksia oli yrityksissä tutkittu hyvin vähän.

Haastateltavat arvelivat, että henkilöstö voisi suhtautua vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen myönteisesti, mikäli asia osattaisiin esittää oikealla tavalla. Henkilöstölle pitäisi selittää ja perustella, miksi esimerkiksi poissaolojen syitä kysytään, jotta henkilöstö ei koe, että työnantaja haluaa udella yksityisasiota. Työntekijöiden asennoitumista vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen pidettiin kuitenkin myös haasteellisena. Haastateltavat arvioivat, että osa henkilöstöstä ei mielellään kerro vapaa-ajastaan työnantajalle.

Haastatteluiden perusteella yrityksissä on kiinnostusta henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseen. Joitakin toimenpiteitä vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi yrityksissä on jo tehty, mutta järjestelmällistä henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämistä ei ole yrityksissä vielä juurikaan toteutettu. Haastatteluissa selvisi, että yksittäisinä toimenpiteinä yrityksissä oli työnantajan toimesta toteutettu:

- vapaa-ajan turvallisuuteen tai terveellisiin elämäntapoihin liittyvä koulutus/kampanjointi
- mahdollisuus lainata/vuokrata/ostaa edullisemmin henkilösuojaimia vapaa-ajalle
- ilmainen tai edullinen vapaa-ajan vakuutus
- ilmaiset turvatuotteet (heijastimet, pyöräilykypärä, turvaliivit, henkilösuojaimet tms.)
- ilmainen ensiapukurssi
- ohjeistukset/tietopakettit vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvistä asioista (esim. pimeällä liikkuminen, korkealla työskentely)

- edullisemmat ostohinnat turvavälineisiin (esim. turvavaljaat)
- ilmainen tai edullinen mahdollisuus liikuntaan vapaa-ajalla
- työturvallisuuskoulutus, jota voi hyödyntää myös vapaa-ajalla (esim. hätätilanteessa toimiminen, matkustusturvallisuus)

Kyselyn perusteella selvitettiin, kuinka paljon näitä käytäntöjä tarjotaan ja kuinka henkilöstö suhtautuu niihin (katso luku 4.2).

Haastatteluissa kävi ilmi, että tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksia henkilöstön turvallisuuteen tai tapaturmien määrään oli yrityksissä selvitetty hyvin vähän. Yhdessä yrityksessä on tilastojen perusteella havaittu, että vapaa-ajan tapaturmien seuranta ja sen perusteella tehdyt toimenpiteet ovat vähentäneet vapaa-ajan tapaturmia. Yksittäisen toimenpiteen vaikutusta oli kuitenkin mahdoton arvioida. Yrityksissä kuitenkin nähtiin, että vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöllä on vaikutusta henkilöstön asenteisiin ja siihen, että henkilöstö tiedostaa vaaroja paremmin työssä ja vapaa-ajalla. Sitä kautta vapaa-ajan turvallisuutta edistävän toiminnan nähtiin parantavan henkilöstön kokonaisturvallisuutta ja vähentävän työ- ja vapaa-ajan tapaturmia.

Yrityksissä oltiin sitä mieltä, että seuraava askel henkilöstön kokonaisturvallisuuden kehittämisessä olisi järjestelmällinen poissaolojen syiden seuranta. Poissaolojen syyt olisi saatava ensin selville, jotta turvallisuuden edistämistoimenpiteitä osattaisiin kohdistaa oikein. Yrityksissä oli halua tähän, mutta keinot ja taidot poissaolotietojen keräämiseen arvioitiin yrityksissä puutteellisiksi.

4.3. Kyselyn tulokset

Henkilöstön tietoa, osaamista, asenteita ja toimintaa koskevat tulokset

Suurin osa (76,4 %) kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat enemmän poissaoloja kuin työtapaturmat. Noin joka kymmenes (10,8 %) vastaaja oli puolestaan sitä mieltä, että työtapaturmat aiheuttavat enemmän poissaoloja kuin vapaa-ajan tapaturmat. Loput vastaajista (12,8 %) kokivat, että työtapaturmista ja vapaa-ajan tapaturmista aiheutuu yhtä paljon poissaoloja. Tutkimuksen mukaan todellisuudessa koti- ja vapaa-ajan tapaturmista aiheutuu työpaikoille enemmän sairauspoissaoloja kuin työtapaturmista (Yrjämä & Ollanketo 2007).

Vastaajista yli puolet (66,1 %) arvioivat, että liikuntaharrastuksissa sattuu eniten vapaa-ajan tapaturmia Suomessa. Myös vapaa-ajan rakentamista ja remontointia pidettiin yleisenä syynä sekä kotitöitä. Juhlimisen ja alkoholin käytön yhdeksi yleisimmistä syistä vapaa-ajan tapaturmiin arvioi 5 % vastaajista.

Lähes kaikki vastaajat (95,9 %) ilmoittivat olevansa tietoisia omaan vapaa-ajan toimintaansa liittyvistä vaaroista. Loput 4,1 % arvioivat, etteivät ole tietoisia. Keskeisimmiksi vapaa-ajan vaaroiksi arvioitiin liukastuminen tai kompastuminen, liikenne ja autoilu, urheilu, rakentaminen ja nikkarointi.

Vastaajista hieman alle puolet (43,1 %) ilmoitti, ettei ota riskejä lainkaan työajalla eikä vapaa-ajalla. Lähes saman verran vastaajista (40,4 %) sanoi ottavansa va-

paa-ajalla riskejä enemmän. Työajalla riskejä arvioi ottavansa enemmän vain 1,4 % vastaajista. Työ- ja vapaa-ajalla yhtä paljon riskejä mielestään otti 15,1 % vastaajista. Syyksi riskien ottoon (sekä työ- että vapaa-ajalla) mainittiin kiire, se, että hyödyt ovat suuremmat kuin haitat, esim. harrastuksissa sekä riskinotosta nauttiminen. Tyypillisimmiksi riskeiksi työssä tai vapaa-ajalla ilmoitettiin se, ettei käytä henkilösuojaimia tai turvavälineitä, vaikka ne olisivat saatavilla, puutteellisten suojaimien käyttö, tikkailla tai jakkaralla työskentely sekä epäsopivat työvälineet.

Vastaajista suurin osa (88,2 %) oli täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että vapaa-ajan elämäntavat vaikuttavat turvallisuuteen työpaikalla. Vastaavasti jokseenkin tai täysin ei mieltä asiasta oli reilu kymmenes vastaajista (11,8 %). Turvallisuutta vapaa-ajan toiminnan (esim. harrastusten, kotitöiden, liikenteen) yhteydessä ilmoitti aina ajattelevansa vajaa viidennes (19,7 %) vastaajista. Usein turvallisuutta ajatteli suurin osa vastaajista (66,5 %) ja noin joka kymmenes (12,6 %) ajatteli turvallisuutta harvoin. Noin 1 % vastaajista ei ajatellut turvallisuutta lainkaan vapaa-ajan toiminnan yhteydessä.

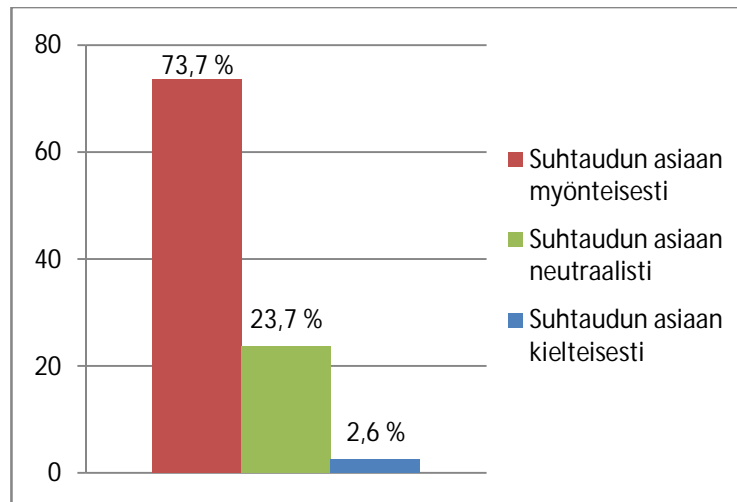
Työntekijöistä 76,9 % ilmoitti, että hänelle on sattunut kuluvan vuoden aikana vähintään yksi vapaa-ajan tapaturma. Sattuneiksi vapaa-ajan tapaturmiksi kerrottiin esimerkiksi liukastuminen tai kompastuminen, urheiluvamma tai terävän esineen aiheuttama tapaturma. Vajaa neljännekselle (23,1 %) ei ollut sattunut vapaa-ajan tapaturmia kuluvan vuoden aikana.

Tyypillisimpiä vapaa-ajalla sattuvia läheltä piti -tilanteita kyselyn vastausten perusteella ovat liukastuminen tai kompastuminen, viime hetkellä estetty kolari, urheillessa tai tikkailla/jakkaralla/tuolilla ollessa sattunut tilanne. Myös työkalun lipsahdaminen sekä pyöräillessä tai kävellessä melkein auton alle jääminen tai pyöräillessä kaatuminen mainittiin tyypillisimmiksi läheltä piti -tilanteiksi.

Työnantajan vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen liittyvät tulokset

Kyselyyn vastanneista lähes 90 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että työnantajan on mahdollista parantaa henkilöstön tietämystä vapaa-ajan turvallisuudesta sekä vaikuttaa myönteisesti henkilöstön vapaa-ajan turvallisuusasenteisiin. Hieman alle 80 % ilmoitti olevansa täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että työnantaja voi myös kehittää henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuteen liittyviä taitoja. Yli 80 % vastaajista olisi valmis kertomaan työnantajalle vapaa-ajalla sattuneista tapaturmista. Työterveyshuollolta saatuja tietoja vapaa-ajallaan oli hyödyntänyt 65,9 % vastaajista. Tiedot olivat koskeneet lähinnä terveisiin elämän tapoihin liittyviä ohjeita, venyttely-/jumppaohjeita, oikeita työasentoja tai ensiaputaitoihin liittyviä ohjeita.

Suurin osa kyselyyn vastanneesta henkilöstöstä (73,7 %) suhtautui myönteisesti työnantajan mahdolliseen halukkuuteen parantaa henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta. Neutraalisti asiaan suhtautui vajaa neljännes (23,7 %) vastaajista ja kielteisesti muutama prosentti (2,6 %). (Kuva 1)



Kuva 1. Henkilöstön suhtautuminen vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen

Vastaajien mukaan vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen suhtaudutaan myönteisesti, koska työturvallisuuden ja vapaa-ajan turvallisuuden nähdään liittyvän kiinteästi toisiinsa. Vapaa-ajan turvallisuuteen panostaminen nähtiin myönteisenä asiana myös siksi, että se edistää omaa terveyttä sekä vähentää tapaturmia ja sairauspoissaoloja. Panostamisen nähtiin vaikuttavan myös työilmapiiriin ja sitä pidettiin työpaikan yhteisenä etuna. Kyselyyn vastanneista lähes 90 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vapaa-ajan turvallisuuteen panostamalla voidaan parantaa myös työpaikan turvallisuuskulttuuria.

Vastaajat suhtautuivat suurimmaksi osaksi myönteisesti vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen, mutta epäilivät jonkin verran kuitenkin sitä, miten edistäminen käytännössä onnistuu. Kyselyn tuloksista kävi ilmi, että turvallisuusasenteisiin on pyrittävä vaikuttamaan valistamalla ja tiedottamalla asioista, ei puuttamalla eikä rajoittamalla työntekijöiden vapaa-ajan toimintaa. Turvallisen toiminnan ja halun toimia turvallisesti on lähdettävä työntekijöistä itsestään.

Yleisimpinä vapaa-ajan turvallisuutta edistävinä käytänteitä oli tarjottu ilmaista tai edullista liikuntamahdollisuutta vapaa-ajalla, mahdollisuutta ensiapukurssiin sekä työturvallisuuskoulutusta. Kaikkia edellä mainittuja oli tarjottu vähintään 75 %:lle vastaajista. Lisäksi turvatuotteiden jakaminen (heijastimet, pyöräilykypärät, heijastinliivit jne.) tai terveellisiin elämäntapoihin liittyvä koulutus oli yleistä (tarjottu noin puolelle vastaajista). Vähiten oli tarjottu ilmaista tai edullista vapaa-ajan vakuutusta (tarjottu neljännekselle vastaajista) sekä mahdollisuutta lainata työpaikan henkilösuojaimia vapaa-ajalle (tarjottu vajaalle kolmannekselle vastaajista).

Henkilöstön suhtautuminen oli hyvin myönteistä kaikkia kyselyssä mainittuja vapaa-ajan edistämiskeinoja kohtaan. Yli 95 % vastaajista ilmoitti suhtautuvansa myönteisesti ilmaiseksi jaettuun turvatuotteisiin (esimerkiksi heijastimiin ja suojaimiin), mahdollisuuteen käydä ensiapukurssi, työnantajan tarjoamaan ilmaiseen tai edulliseen liikuntaan sekä työturvallisuuskoulutukseen. Näitä kaikkia keinoja oli vastausten mukaan tarjottu suurelle osalle vastaajista (63-83 %:lle). Koulutusta ja tieto-

paketteja kohtaan oli myönteinen asenne yli 90 %:lla vastaajista. Myös työnantajan tarjoamaan vapaa-ajan vakuutukseen sekä edullisempiin turvavälineiden ostohintoihin suhtauduttiin myönteisesti, mutta näitä kahta käytäntöä oli tarjottu pienemmälle osalle (25-30 %) vastaajista.

Vastaajien mukaan parhaiten heidän vapaa-ajan turvallisuuteensa työnantajan tarjoamista keinoista ovat vaikuttaneet koulutus, neuvonta ja luennot. Lisäksi jaetuilla heijastimilla ja huomioliiveillä sekä työnantajan lainaamalla tai rahallisesti tukemilla turvavälineillä ja suojaimilla nähtiin olevan vaikutusta omaan vapaa-ajan turvallisuuteen. Vastauksista nousivat esiin myös asenteiden muokkautuminen, liikunta sekä tiedotteet ja tietoiskut, joita työnantaja on jakanut. Myönteisinä vaikutuksina omaan turvallisuuteen nähtiin se, että omassa toiminnassa on alettu tiedostamaan riskejä ja ajattelemaan niitä. Omaan turvallisuuteen kiinnitetään huomiota enemmän. Vastaajat kokivat, että vaikutukset näkyvät myös siinä, että turvavälineitä tai suojaimia on alettu käyttää myös vapaa-ajalla. Lisäksi henkilöstö koki jaksavansa paremmin ja olevansa roolimallina muille.

Kun vastaajilta kysyttiin, mitä (muuta kuin kyselyssä mainittuja) käytäntöjä he toivoisivat työnantajan tarjoavan, he ehdottivat liikuntatempauksia (esimerkiksi ohjattua liikuntaa, lajitietoa eri liikuntalajeista, taukojumppaa tai yhteisiä retkiä) tai liikenneturvallisuuden liittyviä tekoja (kuten neuvoja kotimatkan riskienarviointiin, luentoja liikennekäyttäytymisestä ja riskinotosta, valaistusta ja aurausta työmatkareiteille). Lisäksi ehdotettiin rahallista korvauskäytäntöä vapaa-ajan tapaturmattomuudesta tai säännöllistä turvavälineuustearvontaa. Myös kuvauksia tai raportteja sattuneista vapaa-ajan tapaturmista ehdotettiin. Ne toisivat henkilöstön tietoon tilanteita, joita on sattunut ja toimisivat todellisina varoitusesimerkkeinä.

Vastaajilta kysyttiin myös, miten heidän mielestään Suomessa pitäisi ehkäistä vapaa-ajan tapaturmia. Tähän toimivaksi käytännöksi arvioitiin valistaminen ja tiedon jako median avulla, työnantajan kautta sekä päiväkotien, koulujen ja urheiluseurojen kautta. Vastauksissa mainittiin myös konkreettisten esimerkkien ja käytännön harjoittelun merkitys, tilastotiedon jakaminen vapaa-ajan tapaturmista sekä pelottelu. Turvallisuudesta pitäisi puhua systemaattisesti ja jatkuvasti, jolloin ihmisten tieto lisääntyisi ja asenne muuttuisi. Kyselyn vastauksissa tuli esille myös se, jos turvavälineitä jaettaisiin ihmisille enemmän, mahdollistaisi sen, että ihmisillä olisi parempi mahdollisuus toimia turvallisesti.

4.4. Tietopaketti

Tutkimuksessa tuotettiin tietopaketti teollisuuden soveltuvista työntekijöiden vapaa-ajan turvallisuutta edistävästä turvallisuuskäytännöistä (Liite 2). Materiaalissa esitellään sekä yrityksissä käytössä olleita toimintamalleja että hankkeen aikana kehitettyjä uusia käytäntöjä. Tietopaketin tarkoituksena on tiedottaa teollisuusyrityksille hyödyllisistä vapaa-ajan turvallisuutta parantavista käytännöistä, kannustaa työnantajia tar-

joamaan työntekijöilleen keinoja turvallisuuden varmistamiseksi vapaa-ajalla sekä tukea yrityksii toimintaansa sopivien käytäntöjen valitsemisessa. Materiaalia on mahdollista soveltaa teollisuusyritysten lisäksi myös muilla toimialoilla ja organisaatioissa. Tutkimushankkeen kohdeyritysten edustajat ovat osallistuneet myös tietopaketin laatimiseen.

Tietopaketti on vapaasti kenen tahansa saataville internetissä osoitteessa:

<http://URN.fi/URN:NBN:fi:tyy-2011090114783>

5. POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa yhteistyöyritysten henkilöstölle teetetyin kyselyn perusteella liukastuminen, kompastuminen tai putoaminen tikkailta tai jakkaralta arvioitiin yleisimmiksi vapaa-ajan läheltä piti -tilanteiksi tai tapaturmiksi itselle sekä yleisesti Suomessa. Myös urheilun ja liikenteessä liikkumisen koettiin aiheuttavan vapaa-ajan vaaratilanteita. Vastajat arvioivat olevansa tietoisia vapaa-ajan vaaroista ja suurin osa vastajista kertoi ottavansa vapaa-ajalla enemmän riskejä kuin töissä. Vapaa-ajasta uskottiin myös aiheutuvan enemmän poissaoloja kuin työtapaturmista. Kiire, suojavälineiden käyttämättömyys tai puutteelliset suojaimet sekä riskinotosta nauttiminen olivat yleisempiä syitä riskinottoon ja vaaratilanteisiin kyselyn perusteella. Turvallisuutta ajateltiin kuitenkin usein vapaa-ajalla.

Tutkimuksen perusteella työntekijät (n=512) suhtautuivat myönteisesti työnantajan mahdolliseen halukkuuteen parantaa työ- sekä vapaa-ajan turvallisuutta. Työntekijät olisivat tutkimuksen mukaan valmiita myös kertomaan työnantajalle tarkemmin poissaolojensa syistä (kuten esimerkiksi heille sattuvista vapaa-ajan tapaturmista), mikäli tiedon avulla pyrittäisiin parantamaan henkilöstön kokonaisturvallisuutta.

Tutkimuksessa nousi esiin yksittäisiä keinoja, joita yritykset olivat toteuttaneet, kuten turvatuotteiden jakaminen sekä tietoiskut koskien vapaa-ajan turvallisuutta. Keinojen valikoituminen tai toteuttaminen ei perustunut yrityksissä tutkittuun tai tilastoituun tietoon sattuneista vapaa-ajan tapaturmista, vaan niiden toteuttaminen oli kokeiluluontoista ja perustui omaan ideointiin.

Tutkimuksen mukaan yrityksissä on selvää kiinnostusta ja halua parantaa henkilöstön kokonaisturvallisuutta työ- ja vapaa-ajan tapaturmia vähentämällä. Tähän mennessä yrityksissä on tehty pääasiallisesti joitakin yksittäisiä toimenpiteitä henkilöstön kokonaisturvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi, mutta järjestelmällistä toimintatapaa kokonaisturvallisuuden parantamiseksi ei suurimmassa osassa yrityksistä ole suunniteltu eikä poissaolojen syitä ole selvitetty. Jotta tapaturmia ennaltaehkäisevä toiminta osattaisiin kohdistaa yrityksissä oikealla tavalla ja mahdollisimman tehokkaasti, on tapaturmien syistä kerättävä tietoa.

Yrityksissä seuraava askel olisi tutkimuksen mukaan järjestelmällisen toimintatavan kehittäminen poissaolojen seurantaan ja niiden syiden ymmärtämiseen sekä toimenpiteiden toteuttamiseen. Poissaoloista tarvitaan uutta tietoa, jotta poissaolojen syyt saataisiin selville ja edistämistoimenpiteet osattaisiin kohdistaa oikein. Toisaalta tarvitaan päätöksenteon ja kehittämistoiminnan malleja, joiden avulla henkilöstö voi sitoutua kokonaisturvallisuuden edistämistoimenpiteisiin ja ne voidaan toteuttaa menestyksekkäästi. Vapaa-aikaan ulottuvan toiminnan pitää lähtökohtaisesti perustua

vapaaehtoisuuteen. Kyselyn tuloksista kävi ilmi, että turvallisuusasenteisiin on pyrittävä vaikuttamaan valistamalla ja tiedottamalla asioista, ei puuttamalla eikä rajoittamalla työntekijöiden vapaa-ajan toimintaa. Turvallisen toiminnan ja halun toimia turvallisesti on lähdettävä työntekijöistä itsestään.

Tutkimuksen tuloksena saatava tieto auttaa yrityksiä parantamaan työntekijöidensä kokonaisturvallisuutta. Hyödyntämällä tutkimustuloksena saatuja käytäntöjä yritykset voivat pyrkiä vähentämään työntekijöiden koti- ja vapaa-ajan tapaturmista johtuvia sairauspoissaoloja ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Sairauspoissaolojen vähenemisellä on myönteinen vaikutus myös työturvallisuuteen muun muassa vähentyneiden työjärjestelytarpeiden kautta. Vapaa-ajan turvallisuuteen panostamalla yrityksen on lisäksi mahdollista vaikuttaa työpaikan turvallisuuskulttuuriin, työilmapiiriin ja sitä kautta työhyvinvointiin, koska vapaa-ajan turvallisuuden huomioinnilla voidaan lisätä työntekijöiden myönteistä suhtautumista yritystä ja turvallisuustoimintaa kohtaan.

Tämän tutkimuksen perusteella yritykset tarvitsevat jatkossa järjestelmällisempää toimintatapaa vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöhönsä. Tällä hetkellä yritykset eivät saa riittävästi tietoa henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvistä ongelmista eivätkä siten voi myöskään painottaa edistämistyötä tietyille osa-alueille. Yritysten tulisi jatkossa kerätä henkilöstöltään aikaisempaa tarkempaa tietoa esimerkiksi poissaolojen syistä ja vapaa-ajalla henkilöstölle tapahtuvista vaaratilanteista.

Hankkeessa tehtyjen havaintojen perusteella yritykset eivät olleet juurikaan seuranneet toteuttamiensa edistämistoimenpiteiden vaikutuksia. Yritykset eivät siten tiedäneet olivatko toteutetut toimenpiteet esimerkiksi vähentäneet henkilöstön vapaa-ajan tapaturmia tai vaikuttaneet positiivisesti työturvallisuuteen. Vaikutusten seurannasta tarvittaisiin jatkossa tutkimusta, jotta voitaisiin arvioida kuinka hyödyllistä vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyö on yrityksille.

6. LÄHTEET

Choudhry, R.M., Fang, D. & Mohamed, S. 2006. The nature of safety culture: A survey of the state-of-the-art. *Safety Science* 45, ss. 993–1012.

Hopkins, A. 2006. Studying organisational cultures and their effects on safety. *Safety Science* 44, ss. 875–889.

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat. Tilastokatsaus 2007. Kotitapaturmien ehkäisykampanja. 15 s.

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien torjuntatyön vahvistaminen. 2003. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:29. 34 s.

Lund, J. & Hovden, J. 2003. The influence of safety at work on safety at home and during leisure time. *Safety Science* 41, ss. 739–757.

Mearns, K., Whitaker, S.M. & Flin, R. 2003. Safety climate, safety management practice and safety performance in offshore environments. *Safety Science* 41, ss. 641–680.

Qvist, E., Väyrynen, S. & Härönoja, R. 2004. Terästehtaan henkilöstön työ- sekä koti- ja vapaa-ajan tapaturmat. *Työ ja ihminen* 18, 2, ss. 257–268.

Pöllänen, P. Työhyvinvoinnin edistäminen on yhteinen asia. *Nuppi* 1/2007. Julkaistu 19.3.2007. Viitattu 25.1.2010. Saatavissa: <http://www.hus.fi>

Sairaus- ja tapaturmapoissaolot teollisuudessa. Työnantajan vaikutusmahdollisuudet. 2003. Helsinki, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto. 28 s.

Salminen, S. 2005. Relationships between injuries at work and during leisure time. *Accident Analysis and Prevention* 37, ss. 373–376.

Salminen, S. & Heiskanen, M. 1997. Correlations between traffic, occupational, sports, and home accidents. *Accident Analysis & Prevention* 29, 1, ss. 33–36.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2009. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat kansanterveysongelmana. Viitattu 27.1.2010. Saatavissa: <http://www.ktl.fi/>

Tiirikainen, K. & Lounamaa, A. 2007. Suomalaiset tapaturmien uhreina 2006. Kansallisen uhritutkimuksen perustaulukoita. Helsinki, Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B4/2007. 164 s.

Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma vuosille 2007-2012. 2006. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2006:24. 64 s.

Verrier, A. & Chevalier, A. 2007. Home and leisure injuries among the French electricity and gas company active employees: Circumstances and short-term consequences. *Accident Analysis and Prevention* 39, pp. 1279-1285.

Virta, H., Liisanantti, E. & Aaltonen, M. 2009. Nolla tapaturmaa -foorumin vaikutukset ja kokemukset. Tutkimusraportti 19.11.2009. Työterveyslaitos. 151 s.

Yrjämä, L. & Ollanketo, A. (toim) 2007. Henkilöstön koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ja niiden torjunnan merkitys työyhteisöissä: tapausesimerkeistä kohti yleistettävää tietoa. KOTVA-hankkeen loppuraportti. Oulu. Työtieteen hankeraportteja No. 25. 114 s.

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

1) Valitse arviosi mukaan oikea vaihtoehto seuraavista väittämistä

- Vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat selvästi enemmän poissaoloja kuin työtapaturmat
- Vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat jonkin verran enemmän poissaoloja kuin työtapaturmat
- Vapaa-ajan tapaturmat ja työtapaturmat aiheuttavat yhtä paljon poissaoloja
- Työtapaturmat aiheuttavat jonkin verran enemmän poissaoloja kuin vapaa-ajan tapaturmat
- Työtapaturmat aiheuttavat selvästi enemmän poissaoloja kuin vapaa-ajan tapaturmat

2) Arvioi minkälaisessa toiminnassa sattuu yleisesti ottaen eniten vapaa-ajan tapaturmia Suomessa?**3) Olen tietoinen vapaa-ajan toimintaani liittyvistä vaaroista**

- Kyllä
- Ei

4) Jos vastasit *kyllä*, niin mitkä ovat keskeisimmät vaarat vapaa-ajallasi?**5) Valitse oikea vaihtoehto**

- Otan vapaa-ajalla enemmän riskejä kuin työajalla
- Otan työajalla enemmän riskejä kuin vapaa-ajalla
- Otan vapaa-ajalla ja työajalla yhtä paljon riskejä
- En ota riskejä työajalla enkä vapaa-ajalla

6) Minkälaisia riskejä otat (työssä tai vapaa-ajalla) ja miksi?

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

7) Vapaa-ajan elämäntavat vaikuttavat turvallisuuteen työpaikalla

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

8) Kuinka usein ajattelet turvallisuutta vapaa-ajan toiminnan (mm. harrastusten, kotitöiden, liikenteen) yhteydessä?

- Aina
- Usein
- Harvoin
- En koskaan

9) Minulle on sattunut kuluvan vuoden aikana vähintään yksi vapaa-ajan tapaturma.

- Kyllä
- Ei

10) Jos vastasit *kyllä*, niin kerro lyhyesti esimerkki sinulle sattuneesta vapaa-ajan tapaturmasta.**11) Kerro millainen on sinulle vapaa-ajalla sattuva tyypillinen läheltä piti -tilanne.**

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA



TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

12) Arvioi asteikolla 1-4 seuraavat väittämät

| | 1 | 2 | 3 | 4 |
|---|-----------------------|-------------------------|-----------------------|-----------------------|
| | Täysin samaa mieltä | Jokseenkin samaa mieltä | Jokseenkin eri mieltä | Täysin eri mieltä |
| Työnantaja välittää turvallisuudestani | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan on mahdollista parantaa henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden tietämystä | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan on mahdollista vaikuttaa myönteisesti henkilöstön vapaa-ajan turvallisuus asenteisiin | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan on mahdollista parantaa henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuteen liittyviä taitoja | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuteen vaikuttamalla voidaan parantaa myös työpaikan turvallisuuskulttuuria | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Mikäli työnantaja haluaisi kehittää henkilöstön vapaa-ajan turvallisuutta, olisin valmis kertomaan minulle sattuneista vapaa-ajan tapaturmista? | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |

13) Olen pystynyt hyödyntämään työterveyshuollon antamaa tietoa vapaa-ajallani

- Täysin samaa mieltä
- Jokseenkin samaa mieltä
- Jokseenkin eri mieltä
- Täysin eri mieltä

Mistä työterveyshuollon antamasta tiedosta olet hyötynyt vapaa-ajallasi?

14) Miten suhtaudut työnantajasi mahdolliseen halukkuuteen parantaa henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta?

- Suhtaudun asiaan myönteisesti
- Suhtaudun asiaan neutraalisti
- Suhtaudun asiaan kielteisesti

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA



TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

15) Alla on lueteltuna erilaisia mahdollisia käytäntöjä yrityksen henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden/hyvinvoinnin parantamiseksi. Valitse kunkin käytännön kohdalla sinulle sopivin vastausvaihtoehto.

| | Oma yritykseni on tarjonnut minulle tätä ja suhtaudun käytäntöön myönteisesti | Oma yritykseni on tarjonnut minulle tätä ja suhtaudun käytäntöön kielteisesti | Oma yritykseni ei ole tarjonnut minulle tätä mutta suhtautuisin käytäntöön myönteisesti , jos sitä tarjottaisiin | Oma yritykseni ei ole tarjonnut minulle tätä ja suhtautuisin käytäntöön kielteisesti , jos sitä tarjottaisiin |
|---|---|---|--|---|
| Työnantajan järjestämä vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvä koulutus/kampanjointi | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan järjestämä terveellisiin elämäntapoihin liittyvä koulutus/kampanjointi | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan tarjoama mahdollisuus lainata työpaikan henkilönsuojaimia vapaa-ajan toimintaan | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan henkilöstölle kustantama vakuutus vapaa-ajan tapaturmien varalle | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan ilmaiseksi jakamat heijastimet, pyöräilykypärät, turvaliivit, henkilönsuojaimet tai muut turvavälineet | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan henkilöstölle tarjoama mahdollisuus suorittaa ilmaiseksi ensiapukurssi | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Kirjallisesti tai sähköisesti jaettavat ohjeistukset/tietopaketit vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvistä asioista (kuten esimerkiksi pimeällä liikkumisesta, korkealla työskentelystä jne.) | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan neuvottelemat edullisemmat ostohinnat henkilöstölle henkilönsuojaimista/turvavälineistä (tai työnantajan osallistuminen osittain ostokustannuksiin) | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan järjestämä mahdollisuus ilmaiseen (tai edulliseen) säännölliseen liikuntaan vapaa-ajalla | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |
| Työnantajan järjestämä työturvallisuuskoulutus, jonka sisältöä voi hyödyntää myös vapaa-ajalla (aiheina hätätilanteissa toimiminen, | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> | <input type="radio"/> |

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

16) Mitkä työnantajan tarjoamista toimenpiteistä ovat parhaiten vaikuttaneet vapaa-ajan turvallisuuteesi?

17) Millaisia mahdolliset myönteiset vaikutukset ovat olleet vapaa-ajan turvallisuuteesi?

18) Millaisia muita (kuin edellä jo lueteltuja) vapaa-ajan turvallisuuden vaikuttavia käytäntöjä toivoisit työnantajasi tarjoavan tulevaisuudessa henkilöstölle?

19) Millaisia vapaa-ajan hyvinvointia parantavia käytäntöjä toivoisit työnantajasi tarjoavan tulevaisuudessa henkilöstölle?

20) Millä tavoin voitaisiin mielestäsi parhaiten ennaltaehkäistä Suomessa sattuvia vapaa-ajan tapaturmia?

TUTKIMUS HENKILÖSTÖN VAPAA-AJAN TURVALLISUUDESTA

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Vastaajan taustatiedot**Sukupuoli**

- Nainen
- Mies

Ikä

- 20 tai alle
- 21-25
- 26-30
- 31-35
- 36-40
- 41-50
- 51-60
- 61 tai yli

Oletko

- Toimihenkilö
- Työntekijä

Yritys

- ABB Service
- Boliden
- Borealis Polymers
- Georgia-Pacific Nordic
- If Vahinkovakuutusyhtiö
- Neste Oil
- Oras
- Outokumpu
- Rautaruukki
- Sandvik Mining and Construction Finland
- UPM-Kymmene, Seikun Saha
- Valio
- Wärtsilä Finland

[<-- Edellinen](#) [Lähetä](#)

HENKILÖSTÖN TURVALLISUUDEN KEHITTÄMINEN VAPAA-AJAN TURVALLISUUTTA EDISTÄMÄLLÄ

Tietopaketti yrityksille



TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO



Työsuojelurahasto

Arbetarskyddsfonden
The Finnish Work Environment Fund

Tampereen teknillinen yliopisto - Tampere University of Technology

Sanna Anttila & Toni Hyytinen

Henkilöstön turvallisuuden kehittäminen vapaa-ajan
turvallisuutta edistämällä

Tietopaketti yrityksille

SISÄLLYSLUETTELO

| | | |
|-------|---|----|
| 1 | Tietopaketin tausta | 1 |
| 1.1 | Tietopaketin tarkoitus | 1 |
| 1.2 | Hankkeen ohjausryhmä | 1 |
| 1.3 | Määritelmät | 2 |
| 2 | Tapaturmat Suomessa..... | 3 |
| 2.1 | Vapaa-ajan tapaturmat..... | 3 |
| 2.1.1 | Liikuntatapaturmat | 3 |
| 2.1.2 | Kotitapaturmat | 4 |
| 2.1.3 | Liikennetapaturmat | 5 |
| 2.1.4 | Muut tapaturmat | 5 |
| 2.2 | Työtapaturmat | 6 |
| 2.3 | Yhteenveto Suomessa sattuneista tapaturmista | 6 |
| 3 | Vapaa-ajan huomioiminen yritysten turvallisuustyössä | 8 |
| 3.1 | Henkilöstön turvallisuudesta huolehtiminen kannattaa myös vapaa-ajan osalta | 8 |
| 3.2 | Vapaa-ajan tapaturmien syyt selville | 9 |
| 3.3 | Hyviä periaatteita vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen..... | 10 |
| 4 | Henkilöstön suhtautuminen vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen – kyselyn tuloksia..... | 12 |
| 5 | Käytännöt yritysten turvallisuuden kehittämiseen vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä..... | 14 |
| 5.1 | Käytössä olevat keinot..... | 14 |
| 5.2 | Muita mahdollisia keinoja ja vinkkejä | 15 |
| 5.2.1 | Liikunta..... | 16 |
| 5.2.2 | Liikenneturvallisuus | 17 |
| 5.2.3 | Kotitapaturmat | 17 |
| 5.2.4 | Jaettavat turvavälineet | 18 |
| 5.2.5 | Turvallisuusajattelu..... | 18 |
| 5.2.6 | Turvallisuustoiminta | 19 |
| 6 | Lisätietoja aiheesta | 21 |

1 Tietopaketin tausta

Tässä tietopaketissa esitetään tutkimushankkeen ”Teollisuusyritysten turvallisuuden kehittäminen vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä” tärkeimmät tulokset. Hankkeen toteutti Tampereen teknillisen yliopiston (TTY) teollisuustalouden laitoksen Turvallisuuden johtamisen ja suunnittelun yksikkö ja rahoittajina olivat Tampereen teknillinen yliopisto ja Työsuojelurahasto.

Tietopaketti on laadittu tutkimushankkeen aikana kerätyn aineiston pohjalta. Aineistoa kerättiin kirjallisuusselvityksellä, haastatteluilla ja kyselyllä. Haastattelut ja kysely toteutettiin kahdessatoista teollisuusyrityksessä. Lisäksi vapaa-ajan turvallisuuden edistämiskeinoja ideoitiin hankkeen yhteistyö-osapuolille järjestetyssä työpajassa. Tietopaketin ovat laatineet TTY:n tutkijat Toni Hyytinen ja Sanna Anttila. Tutkimushankkeen ohjaajana on toiminut professori Jouni Kivistö-Rahnasto. Tietopaketin sisältöön ovat vaikuttaneet myös hankkeen ohjausryhmän jäseniltä saadut kommentit. Tietopaketin laatijat haluavat ohjausryhmän lisäksi kiittää erityisesti kansallisen uhritutkimuksen toteuttajia ja tulosraportin kirjoittajia (Kari Haikonen, Anne Lounamaa, Jari Parkkari, Juha Valtonen, Simo Salminen, Jaana Markkula ja Ritva Salmela) erittäin hyödyllisen vapaa-ajan tapaturmia käsittelevän tiedon kokoamisesta. Kansallisen uhritutkimuksen tulosraportti antoi tärkeää pohjatietoa sekä toteutettuun hankkeeseen että tähän tietopakettiin.

1.1 Tietopaketin tarkoitus

Tämän tietopaketin tarkoituksena on kannustaa yrityksiä edistämään henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta ja sen myötä myös koko yrityksen turvallisuuskulttuuria. Tietopaketti sisältää yhteenvedon Suomessa tapahtuneista tapaturmista ja antaa ohjeistusta siitä, millä tavoilla yritysten on mahdollista edistää henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta. Vastuullisella ja ihmisistä välittävällä vapaa-ajan turvallisuuden edistämällä voidaan vaikuttaa merkittävästi myös henkilöstön työmotivaatioon, työhyvinvointiin ja tuottavuuteen. Kerrannaisvaikutukset vapaa-ajan turvallisuuden edistämisestä näkyvät työpaikalla myös parantuneen turvallisuuskulttuurin myötä. Terveempi ja motivoituneempi työntekijä toimii turvallisemmin niin työpaikalla kuin vapaa-ajallakin!

1.2 Hankkeen ohjausryhmä

| | |
|---|----------------------------------|
| Kenneth Johansson, Työsuojelurahasto | Katja Äärilä, Oras |
| Vesa Lieho, If | Matti Ylander, Borealis |
| Hannu Tapola, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö | Tarja Olander, Borealis |
| Teijo Hanhilampi, ABB | Esko Tirkkonen, Wärtsilä |
| Timo Karttunen, Neste Oil | Pekka Ala-Kokko, Georgia-Pacific |
| Timo Lager, Sandvik | Ari-Pekka Taipale, Outokumpu |
| Seppo Morander, Valio | Antti Finska, UPM/Seikun saha |
| Jouni Kivistö-Rahnasto, Tampereen teknillinen yliopisto | |

1.3 Määritelmät

Tapaturma

Äkillinen ja odottamaton sarja tapahtumia, josta aiheutuu fyysinen vamma.

Vapaa-ajan tapaturma

Tapaturma, joka ei satu työajalla tai matkalla kodista työhön taikka työstä kotiin.

Kotitapaturma

Omassa tai vieraassa asunnossa , asunnon pihapiirissä tai kesämökillä sattuva tapaturma.

Liikuntatapaturma

Ohjattua tai vapaamuotoista liikuntaa harrastettaessa sattuva tapaturma.

Liikennetapaturma

Kulkuneuvoa ajettaessa tapahtuva tai jalankulkijalle kulkuneuvon aiheuttava tapaturma.

Työtapaturma

Tapaturma, joka tapahtuu työssä, työhön liittyvässä tapahtumassa tai matkalla kotoa työhön taikka työstä kotiin.

Haittapäivä/haittajakso

Päivä/jakso, jolloin uhrin on tapaturman seurauksena vaikeaa tai mahdotonta selvitä tavanomaisista päivittäisistä tehtävistään ja toimistaan.

2 Tapaturmat Suomessa

2.1 Vapaa-ajan tapaturmat

Suomessa ei saada kerättyä vapaa-ajalla sattuvista tapaturmista yhtä tarkkoja ja luotettavia tilastoja kuin työtapaturmista. Kattavinta tietoa vapaa-ajalla sattuvista tapaturmista antaa kolmen vuoden välein toteutettava kansallinen uhritutkimus, jossa tietoa kerätään tuhansien puhelinhaastatteluiden avulla vähintään 15 vuotta täyttäneille suomalaisille sattuneista tapaturmista. Tässä luvussa esitetty tapaturmiin liittyvä tilastotieto pohjautuu pääosin uhritutkimuksessa kerättyyn tietoon. Uhritutkimuksessa käytettävällä tutkimusmenetelmällä saavutetaan merkittäviä vahvuuksia, mutta siinä on myös joitakin heikkouksia. Vahvuuksia ovat ainakin systemaattinen otostutkimus ja se, että tutkimuksessa saadaan tietoa myös lievempien tapaturmien (jotka jäävät sairaaloiden hoitorekistereistä kerättyjen tietojen ulkopuolelle) osalta. Tutkimuksen heikkoutena voidaan pitää haastateltavien subjektiivisuutta. Haastateltavat eivät välttämättä miellä samalla tavoin kysymyksiä (esim. milloin ylittyy vamman aiheuttaneen tapaturman raja) eivätkä myöskään välttämättä muista kysyttäessä kaikkia vuoden aikana sattuneita lieviä tapaturmia (tai halua kertoa niistä). Kaikista vakavimpien tapaturmien osalta (kuoleman tai pitkäaikaisen sairaalajakson aiheuttaneet tapaturmat) osalta haastattelututkimus ei tavoita uhreja. Tapaturmia tapahtuu siis todennäköisesti jonkin verran enemmän kuin uhritutkimuksen luvut kertovat. Tulosten luotettavuuteen vaikuttaa myös otantavirhe. Kerätyn aineiston perusteella lasketut tapaturmaluvut todennäköisesti eroavat jonkin verran niistä luvuista, jotka olisi saatu mikäli tutkimuksessa olisi haastateltu kaikkia suomalaisia. Tutkimukseen liittyvät epävarmuudetkin huomioonottaen kansallinen uhritutkimus antaa kattavimman tarjolla olevan kuvan Suomessa sattuvista vapaa-ajan tapaturmista. Tutkimuksen tilastotieto on erittäin olennaista pohjatietoa vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöhön.

Viimeisin kansallinen uhritutkimus toteutettiin vuonna 2009. 7 193:lle suomalaiselle tehdyn puhelinhaastattelun perusteella Suomessa sattui vuonna 2009 kaiken kaikkiaan noin 866 000 vapaa-ajan tapaturmaa. Kuten taulukosta 1 nähdään, yleisimpiä vapaa-ajan tapaturmatyypeistä olivat liikuntatapaturmat (348 000 kpl) ja kotitapaturmat (321 000 kpl). Naisille sattui vapaa-ajalla eniten kotitapaturmia (34 %) ja miehille puolestaan liikuntatapaturmia (37 %). Nuorille (15-24 v.) sattui suhteessa enemmän liikunta- ja liikennetapaturmia kuin vanhemmille ikäluokille.

Taulukko 1. Vapaa-ajan tapaturmat Suomessa vuonna 2009 (Kansallinen uhritutkimus 2009)

| Vapaa-ajan tapaturmatyyppi | Tapaturmien lkm (%-osuus vapaa-ajan tapaturmista) |
|----------------------------|---|
| Liikuntatapaturmat | 348 000 kpl (40,2 %) |
| Kotitapaturmat | 321 000 kpl (37,1 %) |
| Muut tapaturmat | 123 000 kpl (14,2 %) |
| Liikennetapaturmat | 74 000 kpl (8,5 %) |
| YHTEENSÄ | 866 000 kpl |

2.1.1 Liikuntatapaturmat

Liikuntatapaturma oli tapaturmatyyppi Suomessa vuonna 2009. Taulukossa 2 on esitetty eniten liikuntatapaturmia aiheuttaneet liikuntalajit. Liikuntalajeista eniten tapaturmia vuonna 2009

aiheuttivat jalkapallo, salibandy ja lenkkeily. Liikuntatapaturmia sattui erityisesti miehille ja 15-25-vuotiaille. Yleisimmät liikuntatapaturmista aiheutuneet vammat olivat nyrjähdyksiä tai venähdyksiä ja yleisimmät loukkaantuneet kehonosat olivat nilkka, polvi tai selkä.

Miltei joka neljäs (23 %) liikuntatapaturma aiheutti uhrille vähintään päivän mittaisen sairausloman. Suurin osa (64 %) liikuntatapaturmista aiheutti tapaturman uhrille vähintään yhden haittapäivän. Vähintään viikon mittainen sairausloma aiheutui noin joka kahdeksannesta (12 %) liikuntatapaturmasta ja vähintään viikon mittainen haittajakso noin joka kolmannesta (34 %) liikuntatapaturmasta.

Taulukko 2. Liikuntatapaturmat Suomessa vuonna 2009 (Kansallinen uhritutkimus 2009)

| Liikuntalaji | Tapaturmien lkm (%-osuus liikuntatapaturmista) |
|------------------------------------|--|
| Jalkapallo | 45 000 kpl (12,9 %) |
| Salibandy/sähly | 38 000 kpl (10,9 %) |
| Lenkkeily/hölkä | 30 000 kpl (8,6 %) |
| Kuntokävely | 24 000 kpl (6,9 %) |
| Jääkiekko | 19 000 kpl (5,4 %) |
| Ratsastus | 17 000 kpl (4,9 %) |
| Kuntosalitoiminta/bodaus | 15 000 kpl (4,3 %) |
| Lentopallo | 11 000 kpl (3,1 %) |
| Voimistelu/kuntojumppa/aerobic | 11 000 kpl (3,1 %) |
| Hiihto | 10 000 kpl (2,9 %) |
| KAIKKI LIIKUNTATAPATURMAT YHTEENSÄ | 350 000 kpl |

2.1.2 Kotitapaturmat

Kotitapaturmia sattui Suomessa vuonna 2009 yhteensä noin 321 000 kappaletta. Taulukossa 3 on esitetty yleisimmät uhrin toimet kotitapaturman sattuessa. Eniten tapaturmia sattui ruuanlaiton sekä huolto-, korjaus- ja rakennustöiden aikana.

Vain noin joka kahdeksas (12 %) kotitapaturma aiheutti vähintään yhden päivän sairausloman tapaturman uhrille. Puolet (50 %) kotitapaturmista aiheutti uhrille kuitenkin vähintään yhden haittapäivän.

Taulukko 3. Kotitapaturmat Suomessa vuonna 2009 (Kansallinen uhritutkimus 2009)

| Uhrin toimi tapaturman sattuessa | Tapaturmien lkm (%-osuus kotitapaturmista) |
|------------------------------------|--|
| Ruoanlaitto | 65 000 kpl (20,2 %) |
| Huolto/korjaus/rakennustyö ulkona | 50 000 kpl (15,6 %) |
| Lämmitys/huolto/korjaustyö sisällä | 29 000 kpl (9,0 %) |
| Siivous, pyykki, vaatehuolto | 23 000 kpl (7,2 %) |
| Harrastukset | 19 000 kpl (5,9 %) |
| Sauna/henkilökohtainen hygienia | 18 000 kpl (5,6 %) |
| Lastenhoito | 2 000 kpl (0,6 %) |
| Muu liikkuminen kotona | 63 000 kpl (19,6 %) |
| Muu ajankäyttö | 52 000 kpl (16,2 %) |
| KAIKKI KOTITAPATURMAT YHTEENSÄ | 321 000 kpl |

2.1.3 Liikennetapaturmat

Liikennetapaturmia sattui Suomessa vuonna 2009 yhteensä noin 74 000 kappaletta. Taulukossa 4 on esitetty yleisimmät tapaturmien uhrien ajoneuvot liikennetapaturman sattuessa. Polkupyörällä liikkuneille sattui eniten liikennetapaturmia. Noin joka neljäs (24 %) liikennetapaturma aiheutti vähintään päivän mittaisen sairausloman ja yli puolet (55 %) liikennetapaturmista vähintään yhden haittapäivän tapaturman uhrille.

Taulukko 4. Liikennetapaturmat Suomessa vuonna 2009 (Kansallinen uhritutkimus 2009)

| Tapaturman uhrin kulkuneuvo | Tapaturmien lkm (%-osuus liikennetapaturmista) |
|-----------------------------|--|
| Polkupyörä | 27 000 kpl (36,5 %) |
| Henkilöauto | 23 000 kpl (31,1 %) |
| Mopedi | 11 000 kpl (14,9 %) |
| Jalankulkija | 3 000 kpl (4,1 %) |
| Muut kulkuneuvot yhteensä | 10 000 kpl (13,5 %) |
| YHTEENSÄ | 74 000 kpl |

2.1.4 Muut tapaturmat

Muita tapaturmia sattui Suomessa vuonna 2009 noin 123 000 kappaletta. Muiksi tapaturmiksi luokitellaan kaikki ne tapaturmat, jotka eivät sovi koti-, liikenne-, työ- tai liikuntatapaturmien määritelmiin. Esimerkiksi kouluun tai opiskeluun liittyvät tapaturmat luokitellaan pääosin muiksi tapaturmiksi. Muut vapaa-ajan tapaturmat tapahtuvat pääasiallisesti ostoksiin tai muuhun vapaa-ajan asiointiin liittyvän liikkumisen aikana. Vuonna 2009 noin 77 % muista vapaa-ajan tapaturmista

oli kaatumisia tai liukastumisia. 23 % muista tapaturmista aiheutti vähintään yhden päivän mittaisen sairausloman ja 66 % vähintään yhden haittapäivän tapaturman uhrille.

2.2 Työtapaturmat

Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen avulla työtapaturmista saadaan vakuutusyhtiöiden kautta kerättyä Suomessa huomattavasti tarkempia tietoja kuin vapaa-ajan tapaturmista. Tapaturmavakuutuslaitosten liiton mukaan vuonna 2009 palkansaajille ja yrittäjille sattui 122 923 korvattua (vähintään neljän päivän poissaolon aiheuttanutta) työtapaturmaa. Tapaturmista 104 211 (84,8 %) oli työpaikkatapaturmia (tapahtuivat työajalla) ja 18 712 (15,2 %) puolestaan työmatkatapaturmia (tapahtuivat vapaa-ajalla matkalla kotoa töihin tai työstä kotiin).

Työtapaturmista kerätään tietoa myös kansallisessa uhritutkimuksessa. Sen mukaan vuonna 2009 suomalaisille tapahtui 230000 fyysisen vamman aiheuttanutta työtapaturmaa. Tähän lukuun sisältyvät myös työmatkatapaturmat. Lukuun sisältyvät kaikki fyysisen vamman aiheuttaneet työtapaturmat, myös vähemmän kuin neljän päivän poissaolon aiheuttaneet työtapaturmat.

2.3 Yhteenvedo Suomessa sattuneista tapaturmista

Kansallisen uhritutkimuksen mukaan Suomessa tapahtui kaiken kaikkiaan noin 1,1 miljoonaa fyysisen vamman aiheuttanutta tapaturmaa vuonna 2009. Tapaturmista yli 80 % tapahtui vapaa-ajalla. Tapaturmien kokonaismäärässä on havaittavissa suhteellisen tasaisesti nouseva trendi viimeisen 30 vuoden aikana. Nouseva kehityssuunta johtuu pääosin koti- ja liikuntatapaturmien määrän kasvamisesta (muissa tapaturmatyypeissä selvää nousujohteisuutta ei ole havaittavissa). Kasvutrendiin selityksenä ei ole väestöpohjan kasvu tai ikärakenteen muutos.

Kuolemaan johtaneissa tapaturmissa työtapaturmien osuus on pieni. Kuolemansyytilaston mukaan vuonna 2009 tapaturmissa kuoli Suomessa 2 903 ihmistä. Heistä 2 595 kuoli koti- tai vapaa-ajantapaturmassa.

Alkoholi on merkittävä vaikuttaja vapaa-ajalla tapahtuviin tapaturmiin. Neljäsosalla sairaaloiden tapaturmapotilaista on vähintään yksi promille alkoholia veressään. Myös kuolemaan johtaneissa vapaa-ajan tapaturmissa alkoholi on yleinen taustatekijä.

Kansallisen uhritutkimuksen tietojen mukaan vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat pääosin lyhyempiä sairauslomia kuin työtapaturmat. Vapaa-ajan tapaturmista noin joka kymmenes aiheuttaa vähintään seitsemän päivän mittaisen sairausloman, kun taas työtapaturmista noin joka neljäs johtaa vastaavan mittaiseen sairauslomaan. Huomattavaa on kuitenkin se, että vapaa-ajan tapaturmien uhrit eivät läheskään aina jää tapaturman seurauksena sairauslomalle, vaikka niiden seurauksena oma toimintakyky olisikin heikentynyt. Yli puolet vapaa-ajan tapaturmista on tapaturmien uhrien mukaan aiheuttanut vähintään yhden haittapäivän, mutta tästä huolimatta vain alle viidesosa uhreista on pitänyt vähintään yhden päivän sairausloman. Työttömille ja eläkeläisille sattuneet vapaa-ajan tapaturmat selittävät osan tästä erosta, mutta sitä ei voida kuitenkaan pitää ainoana selityksenä. Johtopäätös onkin, että moni suomalainen menee vapaa-ajan tapaturman jälkeen puolikuntoisena töihin.

Vapaa-ajan tapaturmien aiheuttamien poissaolojen pituuksien osalta uhritutkimukseen verrattuna ristiriitaista tietoa on saatu Oulun yliopiston toteuttamassa KOTVA-hankkeessa (henkilöstön koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ja niiden torjunnan merkitys työyhteisössä). Tämän tutkimushankkeen tulosten perusteella vapaa-ajan tapaturmat aiheuttaisivat keskimäärin pidempiä poissaolojaksoja työstä kuin

työtapaturmat. KOTVA-hankkeessa tapaturma-aineistoa tarkasteltiin vain kahden organisaation (UPM-Kymmene Oyj ja Oulun kaupunki) osalta ja niidenkin osalta vain työterveysasemilla hoidettuja tapaturmatapauksia, mikä selittää ainakin osittain poissaolojen keskimääräisen pituuden eron uhritutkimuksen tuloksiin verrattuna. Lievempien vapaa-ajan tapaturmien jälkeen ihmiset eivät yleensä käy työterveysasemalla lainkaan, vaan hoitavat vammansa itsenäisesti. Toinen selitys lukujen erolle saattaa olla jo edellä mainittu uhritutkimukseen liittyvä epävarmuus vakavimpien tapaturmien uhrien heikon tavoitettavuuden takia.

3 Vapaa-ajan huomioiminen yritysten turvallisuustyössä

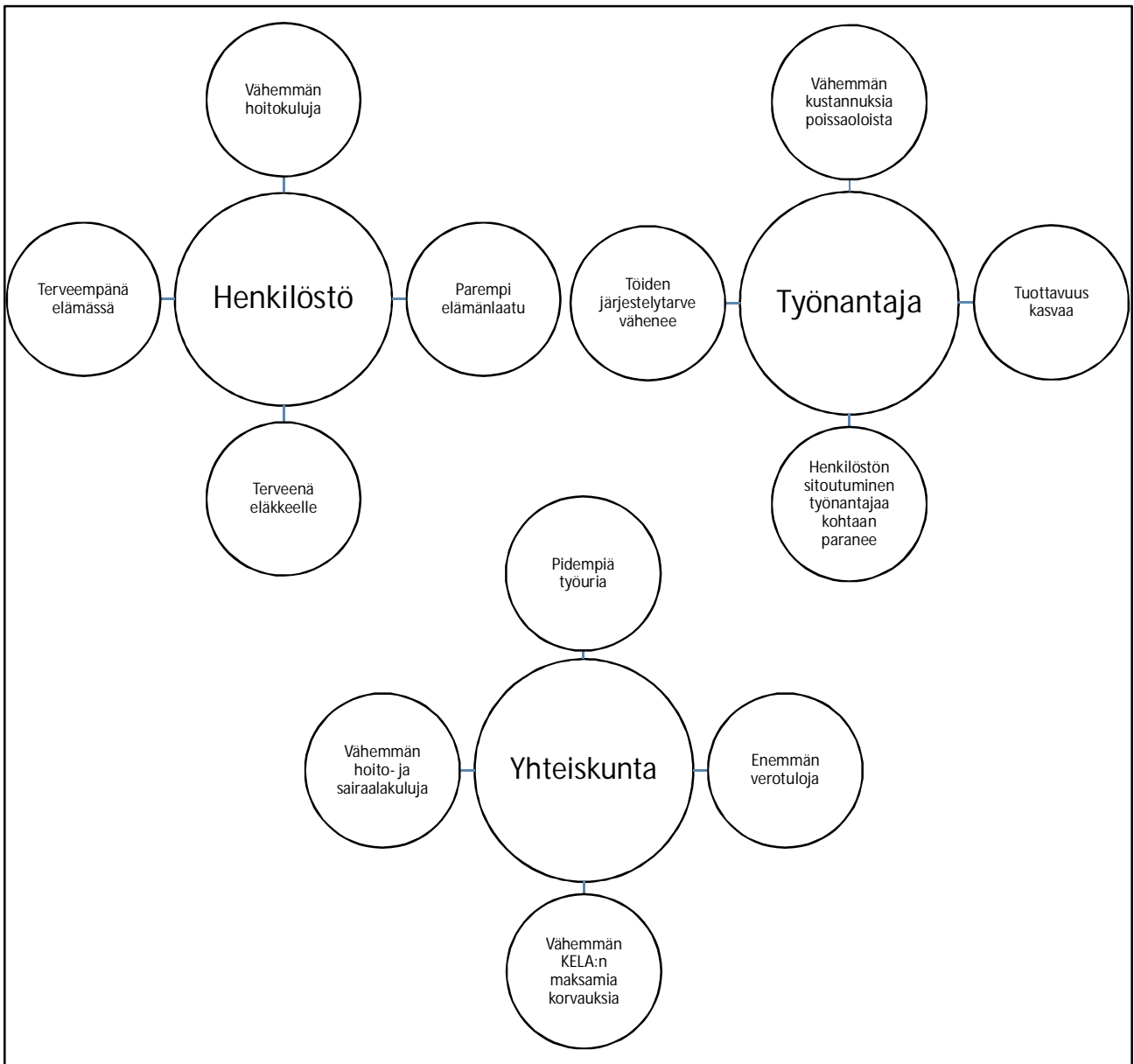
3.1 Henkilöstön turvallisuudesta huolehtiminen kannattaa myös vapaa-ajan osalta

Edellisen luvun tilastokatsauksen mukaan siis yli 80 % kaikista Suomen tapaturmista tapahtuu vapaa-ajalla. Vapaa-ajan tapaturmista seuraavat poissaolot aiheuttavat työnantajille merkittäviä haittoja muun muassa poissaolojen korvaamisen ja töiden järjestelyn takia. Tämän lisäksi vapaa-ajan tapaturmien myötä ihmisten työkyky ja tehokkuus heikkenevät, vaikka he eivät töistä poissa olisikaan. Vakava tapaturma vaikuttaa aina paitsi uhrin, myös uhrin perheen sekä hänen työtovereidensa henkiseen hyvinvointiin. Tapaturmat aiheuttavat paljon inhimillistä kärsimystä ja myös kustannuksia sekä yksilöille että yrityksille. Niinpä sekä työnantajalle että työntekijöille olisi erittäin kannattavaa, jos henkilöstön vapaa-ajan tapaturmia saataisiin vähennettyä.

Vastuulliseen yritystoimintaan kuuluu henkilöstöstä huolehtiminen ja heistä välittäminen. Perinteisesti huolehtimista on yrityksissä tehty lähinnä vain työajan (ja työmatkojen) osalta, koska lainsäädäntö siihen velvoittaa. Aivan yhtä hyvin työnantaja voi vapaaehtoisesti panostaa myös henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuuteen. Harkitut panostukset henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen ovat kannattavia sekä työnantajalle että henkilöstölle.

Työturvallisuuden osalta nolla tapaturmaa on ollut 2000-luvulla monen yrityksen päämääränä. Jotkut yritykset ovat jo saavuttaneet tämän tai ainakin saaneet vähennettyä työtapaturmat hyvin lähelle nollaa. Liiallinen hyvinolontunne voi työturvallisuusasioissa olla kohtalokasta. Tulosten ollessa pitkään hyviä eikä työtapaturmia satu, saattaa yrityksen vaatimustaso ja asenne työturvallisuusasioissa hiljalleen löystyä. Vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyö voikin tuoda tarpeellisia uusia haasteita turvallisuustyöhön. Motivaatiota työturvallisuuden kehittämiseen voidaan ylläpitää ja kohottaa vapaa-ajan edistämistyön mukanaan tuomien uusien haasteiden avulla. Lisäksi vapaa-ajan turvallisuuteen panostaminen motivoi henkilöstöä, kun he huomaavat, että työpaikan turvallisuusajattelu ulottuu myös vapaa-ajalle ja heidän terveydestään välitetään paikasta ja ajasta riippumatta.

Vapaa-ajan tapaturmien ennaltaehkäisytyöllä on suuri merkitys myös yhteiskunnan ja kansantalouden näkökulmasta. Vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat paljon kustannuksia yhteiskunnalle muun muassa uhrien hoitokulujen ja KELA:n työkyvyttömyyden ajalta maksamien korvausten myötä. Vapaa-ajan tapaturmien vähentäminen voisi osaltaan myös pidentää suomalaisten työuria, minkä saavuttaminen on tällä hetkellä yksi tärkeimmistä valtakunnallisista tavoitteista. Kuvaan 1 on hahmoteltu eri osapuolille vapaa-ajan edistämistyöstä mahdollisesti koituvia hyötyjä.



Kuva 1. Vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyön mahdolliset positiiviset vaikutukset henkilöstölle, työnantajalle ja yhteiskunnalle.

3.2 Vapaa-ajan tapaturmien syyt selville

Vapaa-ajan tapaturmista on saatavilla valtakunnallista tilastotietoa, mutta yksittäisissä yrityksissä tilanne voi vapaa-ajan tapaturmien osalta olla hyvinkin erilainen kuin valtakunnallisesti. Lähes kaikki yritykset seuraavat henkilöstönsä poissaolojen määriä, mutta poissaolojen tarkat syyt eivät yleensä tule työnantajan tietoon. Työtapaturmien osalta työnantajan on yleensä mahdollista seurata niiden aiheuttamien poissaolojen määriä. Muiden poissaolojen osalta ei yleensä kuitenkaan ole tiedossa johtuvatko poissaolot sairauksista vai vapaa-ajan tapaturmista. Työnantajalle olisi vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyön kannalta erittäin hyödyllistä saada tilastotietoa henkilöstönsä poissaolojen syistä. Tällöin työnantaja saisi selville kuinka suuren ongelman vapaa-ajan tapaturmat aiheuttavat yritykselle ja millaisissa tilanteissa vapaa-ajan tapaturmia sattuu eniten. Tiedon kerääminen vapaa-ajan tapaturmatyypeistä ja tapaturmien

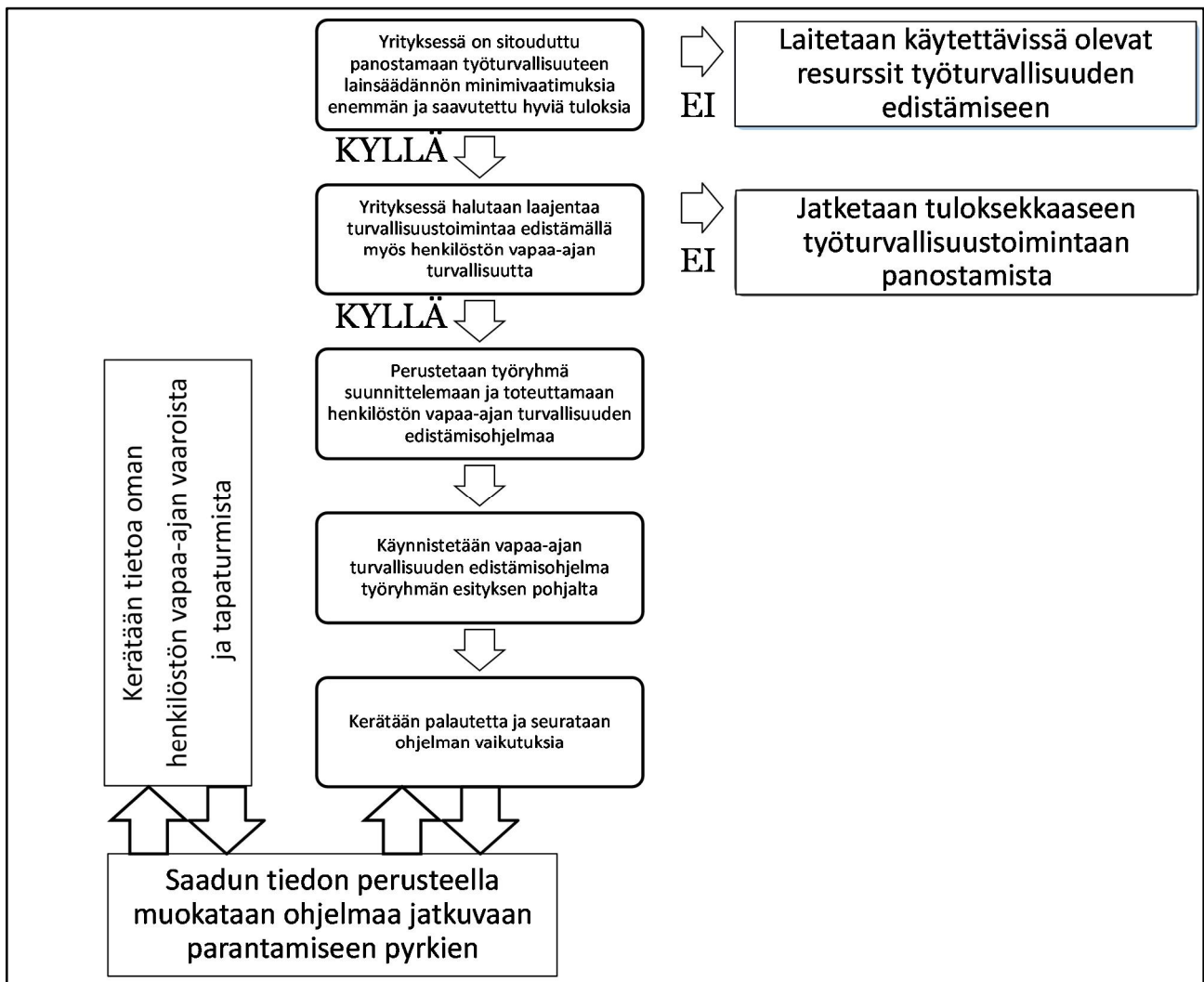
syistä auttaisivat merkittävästi vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyön suuntaamisessa. Yksittäisessä yrityksessä esimerkiksi liikennetapaturmia saattaa sattua suhteessa paljon enemmän kuin mitä valtakunnalliset tilastot kertovat. Oman yrityksen tilanteen tunteminen vapaa-ajan tapaturmien (ja läheltä piti –tilanteiden) osalta auttaisi työnantajaa painottamaan vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyötä oikeille osa-alueille.

Oikean tapaturmatorjunnan painopisteen määrittämiseksi vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyötä tekevissä yrityksissä kannattaa pyrkiä keräämään tietoa oman henkilöstön vapaa-ajan tapaturmista ja läheltä piti -tilanteista. Tietoa voidaan kerätä samankaltaisilla menetelmillä kuin työssä tapahtuvien tapaturmien ja läheltä piti –tilanteiden osalta. Tiedon kerääminen tulee tapahtua vapaaehtoiselta pohjalta, minkä vuoksi henkilöstön aktivointi kertomaan tapaturmista ja läheltä piti -tilanteista on tärkeää. Henkilöstölle tulee kertoa tiedon keräämisen tarkoituksesta ja hyödyistä. Esimerkiksi henkilöstön vakuuttaminen vapaa-ajan tapaturmien varalta tarjoaa selkeää hyötyä ja tarjoaa järjestelmällisen tavan muodostaa kuva vapaa-ajan tapaturmavaaroista. Vain oikea tieto vapaa-ajan turvallisuusvaaroista auttaa yritystä toteuttamaan laadukkaammin henkilöstön vapaa-ajan turvallisuutta edistäviä toimenpiteitä.

3.3 Hyviä periaatteita vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen

Vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyössä työnantajan mahdollisuudet ovat rajoittuneempia kuin työturvallisuustyössä. Työnantajalla ei ole oikeutta ohjata tai havainnoida henkilöstönsä vapaa-ajan toimintaa. Vapaa-aika on henkilöstön omaa aikaa! Vapaa-ajan edistämistyö ei tarkoita sitä, että työnantaja esimerkiksi rajoittaa henkilöstönsä vapaa-ajan harrastuksia tai pyrkii valvomaan miten henkilöstö käyttäytyy vapaa-ajalla! Vapaa-ajan edistämistyön periaatteena tulee olla se, että työnantaja tarjoaa henkilöstölle vapaa-ajan turvallisuutta edistävää tietoa, tukea ja apuvälineitä. Henkilöstön vapaa-ajan turvallisuusasenteisiin ja turvalliseen toimintaan pyritään vaikuttamaan, mutta ei käskemällä tai valvomalla, vaan tarjoamalla tietoa ja välineitä oman turvallisuuden edistämiseen. Turvallinen toiminta työpaikalla tarjoaa myös turvallisia toimintatapoja vapaa-ajalle. Toisaalta turvallisempi toiminta vapaa-ajalla vahvistaa myös turvallisia toimintatapoja työpaikalla. Työnantaja voi edesauttaa turvallisuusajattelun rakentumista jakamalla tietoa ja välineitä paitsi työaikaa, myös vapaa-aikaa varten.

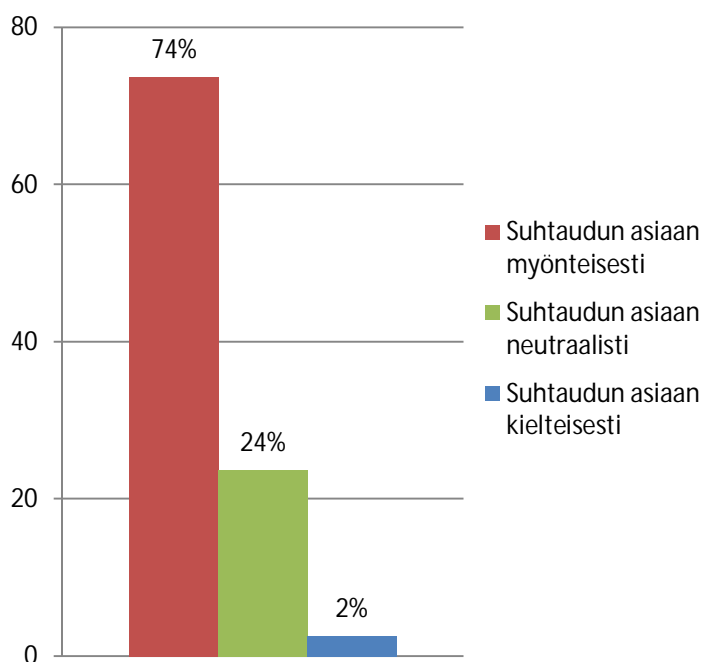
Ennen järjestelmällisen henkilöstön vapaa-ajan edistämistyön käynnistämistä, kannattaa tarkastella kriittisesti yrityksen sitoutumista ja asennetta työturvallisuustoiminnan osalta. Henkilöstön positiivinen suhtautuminen vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöhön on toiminnan aloittamisen edellytys. Työnantaja, joka ei ole osoittanut sitoutumista edes työturvallisuuden jatkuvaan parantamiseen, ei voi olettaa henkilöstöltä positiivista suhtautumista vapaa-ajan edistämishjelmaa kohtaan. Henkilöstön on vaikea uskoa työnantajan välittävän aidosti heidän vapaa-ajan turvallisuudestaan, jos edes työturvallisuutta ei ole hoidettu laadukkaasti ja hyvin. Työturvallisuus pitääkin ensin saattaa hyvälle tasolle. Vapaa-ajan turvallisuuden kehittämisessä henkilöstö tulee osallistua toimintaan alusta saakka. Yrityksen päättäessä panostaa henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen, on hyvä perustaa työryhmä suunnittelemaan vapaa-ajan turvallisuuden edistämishjelmaa. Tähän työryhmään tulee osallistua kaikkien henkilöstöryhmien edustajat. Suhtautuminen uusiin toimintoihin on aina myönteisempää, kun henkilöstö voi itse osallistua vapaa-ajan turvallisuuden edistämishjelman suunnitteluun ja toteutukseen (kuva 2).



Kuva 2. Vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyön kulku yrityksessä.

4 Henkilöstön suhtautuminen vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen – kyselyn tuloksia

Osana tutkimushanketta toteutettiin kysely yhteistyöyritysten (12 teollisuusyritystä) henkilöstölle. Kyselyyn vastasi yhteensä 512 henkilöä, joista 58 % oli työntekijöitä ja 42 % toimihenkilöitä. Vastaajista miehiä oli 73 % ja naisia 27 %. Suurin osa kyselyyn vastanneista henkilöistä suhtautui myönteisesti työnantajan mahdolliseen halukkuuteen parantaa henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta. Neutraalisti asiaan suhtautui vajaa neljännes vastaajista ja kielteisesti vain muutama prosentti. (Kuva 3)



Kuva 3. Henkilöstön suhtautuminen vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen

Vastaajien mukaan vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen suhtaudutaan myönteisesti, koska työturvallisuuden ja vapaa-ajan turvallisuuden nähdään liittyvän kiinteästi toisiinsa. Vapaa-ajan turvallisuuteen panostaminen nähtiin myönteisenä asiana myös siksi, että se edistää omaa terveyttä sekä vähentää tapaturmia ja sairauspoissaoloja. Panostamisen nähtiin vaikuttavan myös työilmapiiriin ja sitä pidettiin työpaikan yhteisenä etuna. Kyselyyn vastanneista lähes 90 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että vapaa-ajan turvallisuuteen panostamalla voidaan parantaa myös työpaikan turvallisuuskulttuuria.

”Turvallisuus on tärkeä asia, kunhan ei kenenkään vapaa-ajan toimintaa ruveta rajoittamaan”
- Kyselyn vastauksista poimittua

Vastaajat suhtautuivat suurimmaksi osaksi myönteisesti vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen, mutta epäilivät jonkin verran kuitenkin sitä, miten edistäminen käytännössä onnistuu. Kyselyn tuloksista kävi ilmi, että turvallisuusasenteisiin on pyrittävä vaikuttamaan valistamalla ja tiedottamalla asioista, ei puuttamalla eikä rajoittamalla työntekijöiden vapaa-ajan toimintaa. Turvallisen toiminnan ja halun toimia turvallisesti on lähdeittävä työntekijöistä itsestään.

Kyselyyn vastanneista lähes 90 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että työnantajan on mahdollista parantaa henkilöstön tietämystä vapaa-ajan turvallisuudesta sekä vaikuttaa myönteisesti henkilöstön vapaa-ajan turvallisuusasenteisiin. Hieman alle 80 % ilmoitti olevansa täysin tai jokseenkin sitä mieltä, että työnantaja voi myös kehittää henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuteen liittyviä taitoja. Yli 80 % vastaajista olisi valmis kertomaan työnantajalle vapaa-ajalla sattuneista tapaturmista.

”Ehkäpä vaikka työhanskojen käyttö on estänyt muutaman tikin ompelemisen vapaa-ajan puuhasteluissa. Tai suojalasien käyttö pikkuremonteissa on estänyt sen, ettei ole tarvinnut mennä terveyskeskukseen putsamaan silmiä. Työpaikan valistus on siirtynyt vähitellen myös omaan vapaa-aikaan.”

- Kyselyn vastauksista poimittua

5 Käytännöt yritysten turvallisuuden kehittämiseen vapaa-ajan turvallisuutta edistämällä

5.1 Käytössä olevat keinot

Hankkeessa toteutettujen haastatteluiden perusteella yrityksissä on kiinnostusta henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseen. Joitakin toimenpiteitä vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi yrityksissä on jo tehty, mutta sen sijaan järjestelmällistä henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämistä ei ole yrityksissä vielä juurikaan toteutettu. Hankkeessa mukana olleissa yrityksissä oli kuitenkin toteutettu yksittäisiä toimenpiteitä, kuten:

- vapaa-ajan turvallisuuteen tai terveellisiin elämäntapoihin liittyvä koulutus/kampanjointi
- mahdollisuus lainata/vuokrata/ostaa edullisemmin henkilösuojaimia vapaa-ajalle
- ilmainen tai edullinen vapaa-ajan vakuutus
- ilmaiset turvatuotteet (heijastimet, pyöräilykypärä, turvaliivit, henkilösuojaimet tms.)
- ilmainen ensiapukurssi
- ohjeistukset/tietopaketit vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvistä asioista (esim. pimeällä liikkuminen, korkealla työskentely)
- edullisemmat ostohinnat turvavälineisiin (esim. turvavaljaat)
- ilmainen tai edullinen mahdollisuus liikuntaan vapaa-ajalla
- työturvallisuuskoulutus, jota voi hyödyntää myös vapaa-ajalla (esim. hätätilanteessa toimiminen, matkustusturvallisuus)

Käytänteistä yleisimmin oli tarjottu ilmaista tai edullista liikuntamahdollisuutta vapaa-ajalla, mahdollisuutta ensiapukurssiin sekä työturvallisuuskoulutusta (kaikkia niitä oli tarjottu vähintään 75 %:lle vastaajista). Lisäksi turvatuotteiden jakaminen (heijastimet, pyöräilykypärät, heijastinliivit jne.) tai terveellisiin elämäntapoihin liittyvä koulutus oli yleistä (tarjottu noin puolelle vastaajista). Vähiten oli tarjottu ilmaista tai edullista vapaa-ajan vakuutusta (tarjottu neljännekselle vastaajista) sekä mahdollisuutta lainata työpaikan henkilösuojaimia vapaa-ajalle (tarjottu vajaalle kolmannekselle vastaajista).

Vastaajien suhtautuminen oli myönteistä kaikkiin kyselyssä mainittuihin vapaa-ajan turvallisuutta edistäviin käytäntöihin. Yli 95 % vastaajista ilmoitti suhtautuvansa myönteisesti ilmaiseksi jaettuihin turvatuotteisiin (esimerkiksi heijastimiin ja suojaimiin), mahdollisuuteen käydä ensiapukurssi, työnantajan tarjoamaan ilmaiseen tai edulliseen liikuntaan sekä työturvallisuuskoulutukseen. Näitä kaikkia keinoja oli vastausten mukaan tarjottu suurelle osalle vastaajista (63-83 %:lle). Koulutusta ja tietopaketteja kohtaan oli myönteinen asenne yli 90 %:lla vastaajista. Myös työnantajan tarjoamaan vapaa-ajan vakuutukseen sekä edullisempiin turvavälineiden ostohintoihin suhtauduttiin myönteisesti, mutta näitä kahta käytäntöä oli tarjottu pienemmälle osalle (25-30 %) vastaajista.

"Turvallisuus on kokonaisvaltainen asia, joka perustuu pitkälti asenteeseen. Tällöin työ- ja vapaa-ajan erottaminen ei ole mahdollista. Kyse on elämänasenteesta."

- Kyselyn vastauksista poimittua

Vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvä koulutus voi sisältää esimerkiksi tietoa siitä, miten jokainen voi kotona ja vapaa-ajalla tunnistaa vaaroja ja arvioida riskejä. Vapaa-ajan turvallisuuteen liittyvää kampanjaa varten voidaan laatia julisteita ja iskulauseita, jotka laitetaan näkyvästi esille työpaikalla. Kampanjoinnissa tai säännöllisten tietoisuuskurssien jakamisessa kannattaa hyödyntää myös yrityksen Intranetiä, johon voidaan koota vapaa-ajan turvallisuutta käsitteleviä tietopaketteja. Terveellisiin elämäntapoihin liittyviä kampanjoita voivat olla muun muassa terveelliseen ravintoon, painonhallintaan tai tupakoinnin lopettamiseen liittyvät kampanjat. Työpaikalla voidaan pudottaa painoa porukassa ja seurata jokaisen edistymistä.

Koulutuksen ja kampanjoinnin lisäksi tai sen osana voidaan jakaa myös kirjallisia tietopaketteja ja ohjeistuksia vapaa-ajan turvallisuuteen liittyen, esimerkiksi pimeällä liikkumisesta, korkealla työskentelystä, oikeanlaisesta kaatumistekniikasta tai eri urheilulajien riskienarvioinnista. Myös työturvallisuuskoulutus voi olla osa vapaa-ajan turvallisuuden edistämistä. Usein työturvallisuusaiheet ovat sellaisia, että henkilöstöä on hyvä kannustaa huomioimaan samoja asioita tai periaatteita myös vapaa-ajalla.

Usein turvallisen toiminnan esteenä vapaa-ajalla on se, että itsellä ei ole hankittuna kaikkia tarvittavia turvavälineitä tai suojaamia. Joissakin yrityksissä on järjestetty työntekijöille mahdollisuus lainata, vuokrata tai ostaa edullisempaan hintaan suojaamia ja muita turvavälineitä. Osallistuminen välineiden osto- tai vuokrauskustannuksiin ei aseta työnantajalle vastuuta välineiden huollosta. Myös perehdytysvastuu siirtyy tällöin vuokraavalle yrityksille.

Yleinen keino vapaa-ajan turvallisuuden parantamiseksi on jakaa erilaisia turvatuotteita, kuten heijastimia, nastoja polkupyörän renkasiin, pyöräilykypäriä, turvaliivejä, hiekoitushiekkaa, tyynyjä, patakintaita, liukuesteitä kenkiin jne. Turvatuotteiden jakamisessa vain mielikuvitus on rajana.

Joissakin yrityksissä oli tarjottu työntekijöille vapaa-ajan vakuutus. Vakuutuksen kautta saadaan tietoa sattuneista tapaturmista ja työntekijöille varmistetaan hoito tapaturman jälkeen. Vakuutus ei kuitenkaan ennaltaehkäise tapaturmia. Seurausten pienentämiseksi on yrityksissä tarjottu myös ensiapukoulutusta. Koulutusta on hyvä järjestää kaikille halukkaille, ei ainoastaan lain vaatimalle määrälle (5 % henkilöstöstä).

Kaikissa yrityksissä oli myös tarjottu henkilöstölle erilaisia vapaa-ajan liikuntavuoroja sekä erilaisia harrastekerhoja. Niiden hyvänä puolena on yhdessä tekeminen, toisten huomioiminen sekä vaikutus työntekijöiden hyvinvointiin ja työkykyyn.

Tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksia henkilöstön turvallisuuteen tai tapaturmien määriin oli yrityksissä selvitetty hyvin vähän. Yhdessä yrityksessä osattiin tilastojen perusteella sanoa, että vapaa-ajan tapaturmien seuranta ja toimenpiteiden toteutus on vähentänyt vapaa-ajan tapaturmia. Yksittäisen toimenpiteen vaikutusta oli kuitenkin mahdoton arvioida. Yrityksissä kuitenkin nähtiin, että vapaa-ajan turvallisuuden edistämistyöllä on vaikutusta henkilöstön asenteisiin ja siihen, että henkilöstö tiedostaa vaaroja paremmin työssä ja vapaa-ajalla. Sitä kautta vapaa-ajan turvallisuutta edistävän toiminnan nähtiin parantavan henkilöstön kokonaisturvallisuutta ja vähentävän työ- ja vapaa-ajan tapaturmia.

5.2 Muita mahdollisia keinoja ja vinkkejä

Tutkimushankkeen aikana toteutettiin myös työpaja, johon osallistuivat hankkeen ohjausryhmän jäsenten lisäksi myös muita edustajia yhteistyöyrityksistä. Ideointipäivän aikana tavoitteena oli pohtia, millaisia

muita keinoja (kuin jo olemassa olevia) yritykset voisivat hyödyntää vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Seuraavassa on lueteltu ideointipäivän tuloksena syntyneitä ajatuksia ja keinoja henkilöstön vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseen. Tulokset on jaettu liikuntaa, liikenneturvallisuutta, kotitapaturmia, turvavälineitä, turvallisuusajattelua ja -toimintaa koskeviin osioihin.

5.2.1 Liikunta

Työnantaja voi:

- tarjota tietoa eri lajeista
- varmistaa turvallisen liikuntavuoron
- järjestää liikuntatempauksia

Työnantajan on mahdollista - paitsi tarjota mahdollisuus edulliseen tai ilmaiseen liikuntaan - myös ohjata henkilöstöä turvallisempiin urheilulajeihin rajaamalla vaarallisimmat lajit rahallisesti tuettavien lajien ulkopuolelle. Toisaalta tuettavien urheilulajien rajaaminen työnantajan toimesta on väärä lähtökohta. Rajaamisen tulee tapahtua työntekijän oman ajatuksen kautta, jolloin työntekijä itse valitsee turvallisemman lajin. Työntekijöille pitäisi jakaa tietoa lajien vaarallisuudesta ja turvallisuudesta, jolloin heillä olisi tietämystä valintaa tehdessään. Asennemuutoksen kautta työntekijöillä olisi myös ehkä halua valita turvallisempi laji.

"Ainoa tie tässä asiassa on mielestäni valistuksen kautta vaikuttaminen."

- Kyselyn vastauksista poimittua

On hyvä myös muistaa, että turvallisuuden lisäksi myös terveys ja hyvinvointi ovat tärkeitä. Jos jokin laji on henkilölle mieluisa, se vaikuttaa hyvinvointiin, vaikka se ei olisi täysin turvallinen. Joukkuelajeissa yhdessä tekeminen ja toisten huomiointi ovat myös hyvinvointiin vaikuttavia asioita. Työnantajan tarjoama liikuntavuoro voi olla turvallisempi kuin työntekijän itsensä ottama vuoro. Työnantajan on mahdollista varmistaa kentän turvallisuus (tasainen ja hyväkuntoinen kenttä), järjestää ensiaputarvikkeita (ja liikuntavammojen ensihoitoa osaavia henkilöitä) kentälle, varmistaa että liikuntavuorolla käytetään tarvittavia suojaimia ja esimerkiksi edellyttää lajin riskienarviointia ennen toiminnan aloittamista. Työnantajan tarjoamalla liikuntavuoroilla voidaan myös varmistaa, että lämmittelyt/venyttelyt tehdään huolellisesti ennen pelaamisen aloittamista. Hyvällä alkuvenyttelyllä ja -lämmittelyllä on ratkaiseva merkitys liikuntavammojen ennaltaehkäisyssä. Liikuntavammoja voidaan ennaltaehkäistä myös siten, että työnantaja huolehtii henkilöstönsä hyvästä ergonomiasta työajalla (oikein mitoitettut työpisteet, säännölliset taukojumput jne.). Kun ihmisten lihakset pysyvät vetreinä työajalla, pienenee liikuntavammojen riski myös vapaa-ajan harrastuksissa.

"Toivon erilaisiin uusiin lajeihin tutustumista. Teemaksi enemmän uusien harrastajien mukaan saaminen kuin aktiivien tukeminen."

- Kyselyn vastauksista poimittua

Työnantajalle yksi keino panostaa vapaa-ajan turvallisuuteen on järjestää liikuntatempauksia vapaa-ajan turvallisuuden edistämiseksi. Liikuntatempauksia olisivat esimerkiksi ohjattu liikunta, luennot ja tietoiskut eri liikuntalajeista, taukojumppa ja yhteiset retket. Tällaisina järjestettyinä liikuntapäivinä lajien asiantuntijat voivat näyttää henkilöstölle esimerkkiä oikeasta ja turvallisesta tavasta harrastaa kyseistä lajia.

5.2.2 Liikenneturvallisuus

Työnantaja voi:

- tehdä yhteistyötä julkisen liikenteen kanssa
- jakaa neuvoja kotimatkan ja vapaa-ajan riskienarviointiin
- järjestää luentoja turvallisesta liikennekäyttäytymisestä ja riskinoton välttämisestä
- järjestää liukkaan kelin ajoharjoituksia
- tarjota henkilöstölle joustavat työajat

Kyselyn tuloksista nousi esiin myös useita liikenneturvallisuuteen liittyviä ehdotuksia. Toimenpiteinä ehdotettiin yhteistyötä kaupungin liikennelaitoksen kanssa, jolloin bussireitit ja -maksut saataisiin sellaisiksi, että ne voisivat kilpailla yksityisautoilun tai pyöräilyn kanssa. Lisäksi ehdotettiin aurausta ja valaistusta työmatkoille sekä kotimatkan ja vapaa-ajan riskienarviointia sekä neuvoja siihen. Vastauksissa ehdotettiin myös luentoja turvallisesta liikennekäyttäytymisestä ja riskinoton välttämisestä sekä liukkaan kelin ajoharjoittelua.

Joustavien työaikojen koettiin myös edistävän liikenneturvallisuutta. Joustavilla työajoilla työntekijät voivat halutessaan esimerkiksi välttää pahimmat ruuhka-ajat ja ajaa työpaikalle/työpaikalta pois rauhallisempana ajankohtana tai jäädä vaikka todella huonon ajokelin takia työskentelemään kotiin työn niin salliessa. Työaikojen joustavuus tarjoaa työntekijöille myös paremman mahdollisuuden sovittaa yhteen oman ja perheen vapaa-ajan toiminnot ja työn.

5.2.3 Kotitapaturmat

Työnantaja voi:

- jakaa työntekijöille tilastotietoa kotitapaturmien yleisyydestä
- kertoa työntekijöille kotitapaturmien seurauksista
- jakaa kuvauksia sattuneista tilanteista

Yli kolmannes (37,1 %) kaikista vapaa-ajan tapaturmista on kotitapaturmia. Työntekijöiden tietämystä olisi hyvä lisätä kotitapaturmien osalta, koska kotitapaturmia on paljon ja niitä vähentämällä saataisiin tapaturmien kokonaismäärää pienennettyä. Tilastointi ja asian esittäminen lukuina olisi keino saada työntekijöiden huomio paremmin koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin. Luvut herättävät ja niitä on helppo hahmottaa. Lisäksi tulisi jakaa tietoa, miten kotona voisi välttää tyypillisimmät vaaran paikat. Lukujen lisäksi on tärkeää kertoa tapaturmien vaikutuksista. Sattuneista kotitapaturmista kertovat kuvaukset herättelevät ajattelemaan seurauksia.

5.2.4 Jaettavat turvavälineet

Työnantaja voi:

- tukea turvavälineiden hankintaa tai vuokrausta kotikäyttöön
- opastaa turvavälineiden käytössä
- jakaa/arpoa turvatuotteita, esim. heijastimia, nastoja renkaisiin

Yksi keino, jolla työnantaja voi edistää henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta, on jakaa turvavälineitä (esim. turvavaljaat) myös kotikäyttöön. Vaihtoehtoisesti työnantaja voi tukea rahallisesti turvavälineiden ostoa tai vuokrausta. Turvavälineiden käyttöä on tärkeää harjoitella työssä, jotta välineitä osataan käyttää oikein kotona. On tärkeää huomata, että pelkkä välineiden jako ei riitä, tarvitaan myös käytön opastusta.

Pelkkä turvavälineiden jako vapaa-ajalle ei riitä, tarvitaan myös käytön opastusta. Sillä on myös merkitystä, kuka turvatuotteet jakaa henkilöstölle. Johto on tässä avainasemassa.

Useissa yrityksissä työnantaja on jo pyrkinyt parantamaan henkilöstönsä vapaa-ajan turvallisuutta jakamalla turvatuotteita ajankohtaisten kampanjoiden muodossa, kuten esimerkiksi heijastimia syksyllä tai pyörään nastarenkaita talvella. Turvatuotteiden jakaminen on hyvä toimintatapa, joka kertoo henkilöstölle, että turvallisuus tulee huomioida myös työajan ulkopuolella. Oleellista on myös kiinnittää huomiota siihen, kuka jakaa turvatuotteet ja kuinka ne jaetaan. Parhaiten turvallisuusajattelun merkitys korostuu silloin kun johto on jakamassa välineitä. Tällöin johdon kiinnostus ja sitoutuminen turvallisuuteen näkyy työntekijöille asti. Sillä on merkitystä, kuka antaa tuotteet työntekijöille. Se kertoo asian tärkeydestä.

Valio muistutti talvikaudella henkilöstöään turvallisesta toiminnasta lumien katolta pudottamisen aikana ja tarjosi henkilöstölleen mahdollisuutta lainata putoamisvaljaita. Ainakin kaksi henkilöä oli pelastunut valjaiden ansiosta. Henkilöt kertoivat, että olivat liukastuneet katolta ja jääneet roikkumaan valjaiden varaan. Valjaat pelastivat vakavilta loukkaantumisilta.

Työnantaja voisi myös tarjota henkilöstölle mahdollisuuden tuoda omat kotisammuttimet huoltotarkastukseen samalla kun työpaikan sammuttimet tarkastetaan. Lisäksi kyselyn vastauksissa oli ehdotuksena, että työpaikalla arvottaisiin turvavälineitä tai -tuotteita tietyin väliajoin.

5.2.5 Turvallisuusajattelu

Työnantaja voi:

- jakaa tilastotietoa vapaa-ajan tapaturmista
- jakaa kuvauksia sattuneista vapaa-ajan tapaturmista
- järjestää ensiapukurssin kaikille halukkaille
- kannustaa puhumaan turvallisuusasioista yhteisissä palavereissa
- hyödyntää työterveyshuollon asiantuntemusta

Kokemukset tapaturmista herättävät ihmisiä ajattelemaan. Henkilöstölle sattuneista vapaa-ajan tapaturmista tai läheltä piti -tilanteista olisi hyvä koota tilastotietoa, jota voisi jakaa henkilöstölle nähtäväksi. Tämän lisäksi sattuneista tilanteista voisi myös tehdä lyhyitä, tiiviitä kuvauksia, joita jaettaisiin henkilöstölle. Sattuneet tapaukset voisivat saada työntekijät ajattelemaan omaa toimintaansa ja sen turvallisuutta. Vinkkinä kuvauksiin ja niitä koskeviin raportteihin: asenteisiin vaikuttamisessa piirustukset, kuvat ja videot toimivat, koska ne vetoavat. Ehdotus jaettavista tapaturmakuvauksista tuli esiin myös henkilöstön suunnalta kyselyn tuloksissa.

Ensiapukurssi ei ehkäise tapaturmia, vaan se on reagoiva keino. Toisaalta ensiapukurssi vaikuttaa työntekijöiden asenteisiin ja on sitä kautta ennakoiva keino.

Työpaikan turvallisuuskeskusteluihin on hyvä ottaa mukaan myös materiaalia ja aiheita vapaa-ajan tapaturmista. Vapaa-ajan turvallisuuden olisi oltava mukana jokapäiväisissä keskusteluissa. Esimiehiä on koulutettava tähän, sillä taito ja tietämys puhua näistä eivät ole esimiehelle itsestään selviä.

Ihmisiä voi opettaa ajattelemaan turvallisesti, koska tapa ajatella on ihmisen oma valinta ja ihmisen on mahdollista halutessaan muokata tietoisesti omaa ajatteluaan. Tämä on hyvä muistaa turvallisuus-toiminnan muokkaamisessa.

Turvallisuusasenteiden muokkaamisessa kannattaa hyödyntää työterveyshuollon asiantuntemusta. Työterveyshuollon asiantuntijat voivat antaa paljon sellaista neuvontaa ja ohjeistusta, jota voi hyödyntää myös vapaa-ajalla (esim. venyttelyohjeet, hyvään ergonomiaan ja terveisiin elämäntapoihin liittyvät ohjeet).

5.2.6 Turvallisuustoiminta

Työnantaja voi:

- kannustaa työntekijöitä suunnittelemaan ja toteuttamaan pelastusharjoituksen myös kotona
- ottaa kotiturvallisuuskortin työturvallisuuskortin rinnalle
- jakaa turvallisuusmateriaalia postitse kotiin

Pelastautumista ei pidä harjoitella ainoastaan työpaikalla, vaan se olisi hyvä osata myös kotona. Kodin pelastussuunnitelman tekeminen ja pelastusharjoituksen toteuttaminen veisivät turvallisuusajattelua myös perheenjäsenten tietoon.

Rohkaise henkilöstöä laatimaan omaan kotiin pelastussuunnitelma ja toteuttamaan pelastusharjoitus.

Työturvallisuuskortin rinnalle voisi olla mahdollista ottaa kotiturvallisuuskortti. Se voisi olla yrityksen itsensä laatima tietopaketti tai mahdollisesti teollisuuden yhteistyönä toteutettu.

Ihmisen arvot ovat vielä syvemmillä kuin asenteet, mutta niihinkin on mahdollista vaikuttaa, vaikka se on hidasta. Pikku hiljaa turvallisuustyön tulokset alkavat näkyä ja asenteet muuttua. Materiaalia voi jakaa

myös postitse henkilöstön kotiin, jotta perheenjäsenetkin näkisivät turvallisuustietoiskuja ja ymmärtäisivät turvallisen toiminnan tärkeyden.

6 Lisätietoja aiheesta

Suomalaiset tapaturmien uhreina 2009 – Kansallisen uhritutkimuksen tuloksia

Raportti vuonna 2009 toteutetun kansallisen uhritutkimuksen tuloksista. Tutkimuksen aineisto on kerätty väestöhaastatteluilla. Raportti sisältää paljon hyödyllistä tietoa suomalaisille vuoden aikana sattuvista tapaturmista. Saatavissa Internetistä:

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/509a0a2b-aa80-452f-9642-8d2581848f55>

Haikonen, K. Lounamaa, A. Parkkari, J. Valtonen, J. Salminen, S. Markkula J. & Salmela, R. 2010. Suomalaiset tapaturmien uhreina 2009. Terveystieteiden tutkimuslaitoksen (THL) raportti 13/2010.

Henkilöstön koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ja niiden torjunnan merkitys työyhteisössä: tapausesimerkeistä kohti yleistettävää tietoa

Oulun yliopiston työtieteen yksikön toteuttaman KOTVA-hankkeen loppuraportti. Hankkeessa selvitettiin koti- ja vapaa-ajan tapaturmien yleisyyttä, merkittävyyttä ja torjuntakeinoja kahden kohdetyöpaikan (UPM-Kymmene Oyj ja Oulun kaupunki) avulla. Saatavissa Internetistä:

<http://tuta oulu.fi/tutkimus/tutkimusprojektit/paattyneet-projektit/kotva-1/HANKERAPORTTI%20no%2025%20KOTVA.pdf>

Yrjämä, L. & Ollanketo, A. (toim.) Henkilöstön koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ja niiden torjunnan merkitys työyhteisössä: Tapausesimerkeistä kohti yleistettävää tietoa. KOTVA-hankkeen loppuraportti. Työtieteen hankeraportteja, No. 25, Oulun yliopistopaino, Oulu 2007.

Työtapaturmat 2000-2009

Tapaturmavakuutuslaitosten liiton tilastojulkaisu Suomessa sattuneista työtapaturmista. Saatavissa internetistä:

http://www.tvl.fi/www/page/tvl_www_1326

Työtapaturmat – Tilastovuodet 2000-2009. Tapaturmavakuutuslaitosten liitto, 2010.

Kotitapaturmien ehkäisykampanja

Kotitapaturmien ehkäisykampanjan nettisivustolta löytyy paljon hyödyllistä tietoa kotitapaturmista. Sivuston tietopankista löytyy muun muassa kotitapaturmiin liittyviä tarkistuslistoja, kalvosarjoja ja kampanjatiedotteita.

<http://www.kotitapaturma.fi>